

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**STANOVANJSKA OSKRBA STAROSTNIKOV V
SLOVENIJI**

Ljubljana, april 2005

ŠPELA JOŠT

IZJAVA

Študentka Špela Jošt izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Andreje Cirman in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 21.04.2005

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. STARANJE PREBIVALSTVA	3
2.1. Vzroki staranja prebivalstva.....	5
2.2. Posledice staranja prebivalstva.....	6
3. PREHOD IZ TRADICIONALNE V MODERNO IN POSTMODERNO DRUŽBO KOT STARAJOČO DRUŽBO	8
4. PROJEKCIJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI	8
5. RAZVOJ VARSTVA STAROSTNIKOV V SLOVENIJI	10
5.1. Varstvo starostnikov v Sloveniji do leta 1960	10
5.2. Varstvo starostnikov v Sloveniji po letu 1960	11
5.3. Program razvoja varstva starejših oseb do leta 2005	12
5.3.1. Cilji in bistvene usmeritve.....	12
5.3.2. Razvoj mreže storitev v bivalnem okolju.....	14
5.3.2.1. Centri za pomoč na domu-storitve na daljavo.....	14
5.3.2.2. Pomoč na domu (socialna oskrba v okviru javne službe).....	15
5.3.3. Razvoj institucionalne mreže storitev za starejše.....	16
5.3.3.1. Dnevni centri	17
5.3.3.2. Varovana stanovanja	17
5.3.3.3. Domovi za starejše	19
5.3.3.4. Stanovanjske zadrage ali stanovanjske skupine za tretje življenjsko obdobje	21
5.3.3.5. Oskrbniške družine.....	21
5.3.3.6. Hišne skupnosti	22
5.3.4. Dodatni in dopolnilni programi namenjeni starejšim.....	22
5.4. Finančni vidik.....	25
6. STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM SKUPNOSTI SOCIALNIH ZAVODOV SLOVENIJE	26
7. STANOVANJSKA OSKRBA STAROSTNIKOV V IZBRANIH DRŽAVAH	27
7.1. ŠVEDSKA	27
7.2. AVSTRIJA	30
7.3. NEMČIJA.....	31
8. STANOVANJSKE POTREBE STAROSTNIKOV V SLOVENIJI DANES IN V PRIHODNOSTI	33
9. SKLEP	36
LITERATURA	38
VIRI	40

1. UVOD

V naslednjih petindvajsetih letih, ko se bo vsaka od sedanjih generacij postarala za eno generacijsko obdobje, se bo po vsem svetu in tudi pri nas delež starega prebivalstva dvignil na eno tretjino celotnega prebivalstva. V takšnih družbah, kot so danes, pa tako spremenjena starostna struktura pomeni velike spremembe. Ves svet se mora že danes začeti pripravljati na povečan delež starega prebivalstva, v nasprotnem primeru bo to lahko eden večjih socialnih problemov. Sedanja srednja generacija še lahko poskrbi za boljše medčloveške in medgeneracijske odnose ter za manjšo osamljenost na svoja stara leta, če se odloči za zavestno in intenzivno pripravo na svojo starost. V ta namen si mora izoblikovati nove sodobne programe in socialne mreže za različne materialne in nematerialne potrebe v starosti.

V tradicionalni družbi je starostnikom nudila materialno varnost njihova družina, deloma pa tudi njihova soseska in sorodstvo. Razvita industrijska družba pa je materialno varnost starih ljudi socializirala. Države danes omogočajo starostnikom moderne socialne mreže javnih programov, to so pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje, zavarovanje za nego v starosti, pravico do socialnih prejemkov, vzpostavljene pa so tudi mreže domov in drugi programi za starejše. Države se na eksplozijo starejše populacije pripravljajo tudi na področju stanovanjske oskrbe. Še vedno prevladuje prepričanje, da je starostnike potrebno čim dlje zadržati v domačem okolju, vendar pa tempo sodobnega življenja to velikokrat onemogoča. Zato je bistvenega pomena, da se vzpostavi čim širša mreža na področju stanovanjske oskrbe.

V Sloveniji je bil leta 1997 sprejet Program razvoja varstva starejših oseb na področju socialnega varstva do leta 2005, leta 2000 pa Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005. Za oba je značilna zadovoljivo visoka raven skrbi za starejše prebivalstvo, usmerjenost v sodobne programe in realna možnost njune izvedbe. Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve bodo z obema programoma skušali zagotoviti različne storitve, ki so namenjene izvajanju v bivalnem okolju, vzpostaviti široko mrežo institucionalnih storitev za starostnike in omogočiti dodatne in dopolnilne programe namenjene starejšim.

Način bivanja starostnikov je močno pogojen z njihovim dohodkom. Manj izobraženi starostniki, ki so običajno deležni nižje pokojnine, so primorani svojo starost preživljati v zavodskih oblikah. Starostniki, ki so v času svojega službovanja opravljali dobro plačano delo in so s tem tudi kaj privarčevali, pa imajo možnost starost preživljati na bolj kakovosten način. V ta namen so se pojavile mnoge alternative zavodskim oblikam, med katerimi so najbolj znana t.i. varovana stanovanja. Namen diplomske naloge je predstaviti različne možnosti bivanja v starosti, zlasti zaradi tega, ker so mnoge raziskave pokazale na slabo poznavanje te problematike.

Diplomsko delo se začne z opredelitvijo pojava staranja prebivalstva, ki prinaša številne spremembe v sodobno življenje. Demografski proces staranja se kaže na številnih področjih in pojavljajo se vprašanja s področja zdravstvene in socialne zaščite ostarelega prebivalstva.

Največji delež starega prebivalstva na svetu ima Zahodna Evropa, leta 2030 pa bo več kot ena tretjina svetovnega prebivalstva starega. Vzrokov staranja prebivalstva je več in so natančneje opisani v nadaljevanju. Staranje prinaša tudi številne posledice, v nalogi pa sem predstavila predvsem tiste, ki se nanašajo na področje socialne varnosti.

V tretjem delu sem namenila nekaj besed prehodu iz tradicionalne družbe v današnjo družbo in primerjala stanovanjsko ureditev starostnikov včasih in danes. Čeprav se države zavedajo, da so starostniki zapostavljeni in želijo, da bi le-ti čim dlje živeli v svojem domačem okolju, pa življenja starostnikov danes ne moremo primerjati z njihovim življenjem v tradicionalni družbi. Včasih so starejše in mlajše generacije živele v sožitju, se učile ena od druge in si pomagale tako v materialnem kot nematerialnem smislu. Danes pa tempo življenja onemogoča takšen način bivanja in starejše generacije so se primorane umakniti in starost preživljati v različnih, njim prilagojenih bivanjskih oblikah.

V četrtem delu so predstavljene projekcije prebivalstva Slovenije. Zanimiva je ugotovitev, da delež starejših od 65 let v Sloveniji že presega delež prebivalstva mlajšega od 14 let. Podaljšuje pa se tudi življenjska doba, tako moških kot žensk, zato v prihodnosti resnično lahko pričakujemo eksplozijo starega prebivalstva.

Peti del diplomske naloge je najobsežnejši in se nanaša na razvoj varstva starostnikov v Sloveniji. Predstavljen je razvoj varstva starejših oseb do leta 2005 in njegove bistvene usmeritve in cilji. Ker se poudarja, da je treba starostnike čim dalj ohraniti v njihovem okolju, se je razvila mreža storitev v bivalnem okolju, ki obsega pomoč na domu in varstvo na daljavo, ki se izvaja s pomočjo centrov za pomoč na domu. Zaradi močno razvite tehnologije, se varstvo starostnikov danes lahko opravlja na daljavo preko t.i. telecentrov, ki naj bi prispevali k večji kvaliteti življenja, omogočali naj bi samostojnejše bivanje v lastnem okolju, večjo dostopnost in kakovost socialnih storitev, prav tako pa naj bi bila zagotovljena boljša dostopnost do nekaterih socialnih servisov, neodvisno od geografske oddaljenosti.

V nadaljevanju je predstavljena institucionalna mreža storitev za starostnike, ki jim nadomešča ali dopolnjuje funkcijo doma ali lastne družine. Sem spadajo dnevni centri, varovana stanovanja, domovi za starejše, stanovanjske zadruge, oskrbniške družine in hišne skupnosti. Za starostnike so poleg bivanjskih pogojev pomembni tudi dodatni programi, ki jim omogočajo vključitev v družbo preko dnevnih aktivnosti in preprečujejo socialno izključenost. Na koncu tega sklopa pa sem predstavila še kaj različne bivanjske oblike pomenijo za starostnike s finančnega vidika.

Strateški razvojni program Skupnosti socialnih zavodov Slovenije je predstavljen v šestem delu. Ta program je eden izmed štirih, ki je bil sprejet na področju varstva starejših in se nanaša na spremembe delovanja domov za starejše.

V predzadnjem delu sem se dotaknila varstva starostnikov v izbranih državah, in sicer na Švedskem, v Nemčiji in v Avstriji. Za vse države je tako kot za Slovenijo značilna povečana skrb na tem področju in prizadevanje za čim kakovostnejše preživljanje starosti.

V sedmem delu sem na podlagi raziskave o sedanjih in bodočih stanovanjskih potrebah upokojencev in starejših ljudi, ki jo je naročil Nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja, opredelila želje in potrebe starostnikov v Sloveniji. Na podlagi telefonske in pisemske ankete je bilo ugotovljeno, da se starostniki neradi preselijo iz domačega stanovanja v za njih prilagojene bivanjske razmere. Prav tako je bilo ugotovljeno, da se jim zdijo domača stanovanja oz. hiše povsem primerna za bivanje v starosti.

Zadnje poglavje diplomskega dela je sklep, kjer sem povzela najpomembnejše ugotovitve s področja stanovanjske oskrbe starostnikov v Sloveniji.

2. STARANJE PREBIVALSTVA

Velike družbene spremembe v zadnjih desetletjih, predvsem hiter razvoj industrializacije in z njo povezani migracijski procesi s podeželja v mesta, urbanizacija, razvoj sistema zdravstvene zaščite ter socialne politike, višji življenjski standard ter daljše življenjsko obdobje posameznika so vplivale na vse večji delež starejših ljudi v družbi. Vse to pa je vzrok številnim težavam na področju zdravstva ter socialnim in ekonomskim težavam.

Staranje in starost se danes opazujeta v dveh vsebinsko različnih oblikah, in sicer staranje posameznika in staranje družbe. Pri prvem gre za življenjsko dobo, pri drugem pa za demografsko staranje oz. staranje prebivalstva (Cijan, 2003, str. 33).

Demografsko starost naroda merimo z deležem starejših od 65 let v celotnem prebivalstvu. Ločimo mlada, zrela in stara prebivalstva. Mlado prebivalstvo je prebivalstvo z odstotkom starega prebivalstva do 5 odstotkov, zrelo prebivalstvo z odstotkom starih med 5 in 7 odstotki, medtem ko o starem prebivalstvu govorimo, kadar je odstotek starih nad 7 (Malačič, 2003, str. 23). Po tej razvrstitvi prebivalstvo Slovenije zadnjih sto let ni bilo nikdar mlado. Prvi dve do tri desetletja je bilo zrelo, od leta 1931 do leta 1971 staro, od takrat pa spadamo skupaj z vso Evropo in še nekaterimi deli sveta v razred zelo starega prebivalstva (Ramovš, 2003, str. 232).

Starostna razmerja prebivalstva v neki deželi so odvisna predvsem od rodnosti in umrljivosti. V 20. stoletju so se starostna razmerja korenito spremenila po vsem svetu. V manj razvitih deželah se večja delež starega prebivalstva zaradi hitrega znižanja smrtnosti, v razvitejših deželah pa je poleg nižanja smrtnosti zelo padla tudi rodnost.

Vsak mesec se poveča število ljudi, ki so stari nad 60 let, za več kakor 60 milijonov. Tik pred prelomom tisočletja je bilo okrog 9 odstotkov svetovnega prebivalstva starega več kot 60 let, do leta 2030 pa bo naraslo na najmanj 13 odstotkov, morda celo na 17 odstotkov; številki sta

odvisni od populacijskega scenarija za razvoj prebivalstva, ki se bo uresničil. Približno 41 odstotkov starega prebivalstva živi v razvitejših deželah in 59 odstotkov v manj razvitih, do leta 2025 bo delež starega prebivalstva v manj razvitih že tako narasel, da bo tam nad dve tretjini od vseh starih ljudi (okoli 69 odstotkov).

Ob večanju deleža starega prebivalstva je drugo pomembno dejstvo hitro večanje deleža »najstarejših starih«, to je ljudi nad 80 let. Leta 1950 je bilo starejših od 80 let 13,1 milijona, leta 1990 že 53,1 milijona, do leta 2025 pa naj bi se njihovo število več kot podvojilo, dvignilo naj bi se namreč na 138 milijonov. Na prelomu tisočletja živi večina najstarejših ljudi v razvitejših deželah, po letu 2010 pa bo večina te starostne skupine že v manj razvitih deželah.

Staranje prebivalstva je v različnih deželah različno. Področje z najstarejšim prebivalstvom na svetu je Zahodna Evropa. Skoraj 20 odstotkov od nekaj manj kot 400 milijonov Evropejcev je starih nad 60 let. Leta 2030 lahko računamo, da jih bo pri sedanji stopnji rodnosti in smrtnosti že 35 odstotkov. Nasprotni pol Zahodne Evrope glede starostnih razmerij je Podсахarska Afrika, kjer je največji porast populacije. Danes je tam 4,6 odstotkov starih nad 60 let, čez 30 let naj bi jih bilo 5,8 odstotkov. Drugo mesto po najstarejšem prebivalstvu pripada območju Japonske, Avstralije in Nove Zelandije s skupno 144 milijoni ljudi. Danes je tam 17 odstotkov starejših od 60 let, leta 2030 pa naj bi jih bilo že 32 odstotkov, medtem ko naj bi se skupno število prebivalstva dvignilo na 160 milijonov. Severna Amerika ima 17 odstotkov starih nad 60 let, do leta 2030 pa naj bi ta številka narasla na 27 odstotkov. Območje Južne in Srednje Amerike ter Jugovzhodne Azije lahko v naslednjih tridesetih letih pričakuje podvojitev stare populacije: Južna Amerika iz sedanjih 7,6 odstotkov na 14,8 odstotkov in Jugovzhodna Azija iz 6,5 odstotkov na 13,5 odstotkov starejših od 60 let. Ostala področja Azije lahko pričakujejo porast iz sedanjih 6,5 odstotkov na 10 ali 11 odstotkov. Kitajska je posebnost tudi na demografskem področju, saj so z močno družbeno in politično kampanjo zadnja desetletja močno znižali rodnost. Tako se bo število starejših od 60 let hitro povečalo in do leta 2030 naj bi se s sedanjih 10 odstotkov podvojilo na 20 odstotkov. Najstarejša država na svetu je Švedska s približno 23 odstotkov prebivalstva starejšega od 60 let. Osem evropskih držav ima vsaj 20 odstotkov prebivalstva starejšega od 60 let, in sicer Norveška, Belgija, Italija, Velika Britanija, Nemčija, Avstrija, Grčija in Danska. Tudi ZDA spadajo med stare države s 17 odstotki starejših od 60 let. Najnižji delež starih ljudi ima afriška država Slonokoščena obala, in sicer manj kot 3,5 odstotkov (Ramovš, 2003, str. 223-226).

Odstotki starega prebivalstva so veliko večji v razvitejših državah. To pa ne pomeni, da bodo problemi zaradi naraščanja starega prebivalstva v manj razvitih državah manjši. Tam so namreč večje absolutne številke. Samo Kitajska ima nad 20 odstotkov vsega starega prebivalstva na svetu. Število starih se bo tam zaradi izjemnega znižanja rodnosti že v času, ko bo odrasla sedanja mlada generacija, podvojilo in doseglo četrtno milijarde starih ljudi samo pri njih.

Osnovna značilnost demografskega gibanja v Sloveniji je nizka nataliteta in negativni naravni prirastek. Število mlajše populacije (od 0 do 14 let) je v upadanju, medtem ko prebivalstvo starejših skupin (65 let in več) hitro narašča s trendom še intenzivnejše rasti v prihodnosti.

2.1. Vzroki staranja prebivalstva

Na staranje prebivalstva vpliva veliko dejavnikov. Med njimi so najpomembnejši naslednji (Hojnik, 1988, str. 84):

- zmanjšanje plodnosti oz. nadzorovana rodnost,
- podaljševanje življenjske dobe,
- migracijski procesi,
- boljše zdravstvene razmere in
- višji življenjski standard.

V zadnjih nekaj desetletjih je v gospodarsko razvitejših državah mogoče opaziti trend naglega upadanja povprečnega števila otrok v družini. Dolgoročno padanje rodnosti pa je najpomembnejša determinanta staranja prebivalstva (Malačič, 1988, str. 75). Na rodnost vplivajo številni dejavniki, ki jih lahko razdelimo na biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke (Malačič, 2003, str. 115-116). Včasih je družina štela vse do deset otrok, danes pa je veliko družin s samo enim otrokom. To je posledica hitrega življenjskega tempa, ki ga zahteva sodobna družba razvitih držav. Včasih je bila večina žensk doma in njihova glavna naloga je bila vzgoja otroka in gospodinjska opravila. Danes pa so zaposlene na vplivnih delovnih mestih in zato ni presenetljivo, da ženska rodi prvega otroka v poznih dvajsetih letih ali pa se zanj sploh ne odloči.

Upadanje smrtnosti je neposredno povezano s podaljševanjem življenjske dobe. V razvitih državah smrtnost upada zaradi izboljšanih zdravstvenih razmer in višje življenjske ravni nasploh. Kot kazalnik smrtnosti se uporablja življenjsko pričakovanje ob rojstvu, ki nam pove koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje moški ali ženska ob rojstvu. V Sloveniji se pričakovano trajanje življenja ob rojstvu v zadnjih 11 letih enakomerno povečuje tako za moške kot tudi za ženske in sicer približno za eno leto v štirih letih (Malačič, 2003, str. 177). Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu je v Sloveniji v obdobju 1999-2000 znašalo za moške 71,94 let, za ženske pa 79,1 let. V obdobju 2002-2003 pa so moški v povprečju živeli 73,15 let, ženske pa 80,7 let.

Tudi migracije vplivajo na staranje prebivalstva. Mladi so običajno bolj nagnjeni k selitvam kot starejši, zato imajo odselitvena območja ponavadi starejše prebivalstvo. Vendar pa je vpliv migracij na staranje prebivalstva majhen, saj se takšne selitve dogajajo predvsem na ravni urbana-ruralna območja znotraj iste države.

2.2. Posledice staranja prebivalstva

Posledice staranja so številne, razdelimo pa jih lahko na ekonomske, zdravstvene, družbene in kulturne. Proces staranja prebivalstva povzroča spreminjanje razmerja med ekonomsko aktivnimi in vzdrževanimi, povečuje se starost ob upokojitvi, podaljšuje se obdobje šolanja in povečuje se aktivnost žensk. Spremenjena struktura pa vpliva tudi na politične razmere in volilne rezultate, saj se povečuje politični vpliv starejših ljudi (Malačič, 2003, str. 24).

Staranje prebivalstva bo v prihodnje vplivalo predvsem na nekatera področja socialne varnosti (Stropnik, 2000, str. 85):

- starostno strukturo prebivalstva, predvsem aktivnega,
- trg dela (stopnjo brezposelnosti, migracije, plače itd.),
- delovanje pokojninskega sistema,
- zdravstveno varstvo,
- storitve na področju socialnega varstva (dolgotrajno nego starih in kronično bolnih),
- izpostavljenost prebivalstva revščini in socialni izključenosti,
- obseg in strukturo stroškov socialnega varstva.

Ena izmed posledic staranja je tudi slabše zdravstveno stanje prebivalstva, zato se povečajo potrebe po zdravstvenih storitvah, zmogljivostih in tudi finančnih sredstvih za zdravstveno varstvo populacije. Potrebe po zdravstvenih dobrinah in storitvah so v povprečju bistveno višje pri osebah starejših od 65 let kot pri ostalih starostnih skupinah. S staranjem se povečajo tudi potrebe po tuji pomoči. Od tuje pomoči je v Sloveniji odvisnih (Skupnost socialnih zavodov Slovenije, 1999):

- 15 odstotkov prebivalcev, ki so starejši od 65 let,
- 30 odstotkov prebivalcev v starosti od 70 do 80 let,
- 60 odstotkov prebivalcev nad 80 let.

Čeprav je relativno malo starih ljudi, ki ne morejo skrbeti za svoje vsakdanje potrebe, pa so stroški zdravstvenega varstva zanje zelo visoki. V ZDA je 17 odstotkov prebivalcev starih nad 60 let, vendar pa odpade nanje tretjina vseh zdravstvenih stroškov. Na svetu so tri glavne vrste zdravstvenega varstva: zdravstveno zavarovanje, državne zdravstvene storitve in javni zdravstveni programi. Razvite države uporabljajo predvsem enega od prvih dveh, manj razvite pa tretjega. V naslednjih letih bo pomembna naloga vseh držav in družb sveta oblikovanje javnih zdravstvenih in socialnih mrež za pomoč ljudem v starosti, v kombinaciji z ustanovami za samopomoč.

Ena najpomembnejših posledic staranja prebivalstva je po mojem mnenju spreminjanje razmerja med ekonomsko aktivnimi in vzdrževanimi. Vzdrževana je mlada generacija, vsaj do 15. leta starosti ter stara generacija po upokojitvi, to je približno od 60 leta. Aktivno pa je zaposleno prebivalstvo. Številčno razmerje med tema dvema skupinama se zadnja leta vztrajno giblje v škodo aktivne populacije. Čim manjši je delež aktivnega prebivalstva, tem več morajo ti ustvariti, da lahko zagotovijo zadovoljiv življenjski standard vzdrževanemu delu

prebivalstva, to je prvi in tretji generaciji. Ob prelomu stoletja je bilo v Sloveniji le malo več zaposlenih kakor prejemnikov pokojnin in invalidnin. Pokojninski sklad se napaja iz treh glavnih virov: od pokojninskih zavarovancev, od delodajalcev in iz državnih virov. Pokojninski sistem se razvija 200 let, začel se je okoli leta 1800 v Nemčiji (Ramovš, 2003, str. 229-230). V manj razvitih državah se ta sistem pojavlja šele zadnje čase ali sploh še ne. Za države, ki imajo pokojninske sisteme, je staranje populacije ena glavnih skrbi. Situacija v manj razvitih državah, ki nimajo institucionaliziranega pokojninskega sistema, pa ni nič manj zaskrbljujoča, saj se pri naraščanju prebivalstva ne morejo naslanjati niti na tradicionalne oblike družinske skrbi za stare, niti na sodobne zavarovalniške, ker niso bile vpeljane, niti na državno oskrbo, ker so države revne.

Kot sem že omenila, v moderni družbi zaposleni po medgeneracijski pogodbi omogočajo s svojimi prispevki v sklade pokojninskega in invalidskega zavarovanja prejetje pokojnin tretji generaciji. V Tabeli 1 bom prikazala, kako število upokojencev narašča, medtem ko se število zaposlenih zmanjšuje. Upokojencev je nad četrtino prebivalcev Slovenije. Njihovo število konstantno narašča, število zaposlenih pa je izjemno upadlo v postsocialističnih tranzicijskih letih (1995) ob prehodu v tržno gospodarstvo, ko so izgube delovnih mest reševali z množičnim upokojevanjem relativno mladih ljudi.

Tabela 1: Zaposleni in upokojenci v Sloveniji v letih 1980, 1985, 1990, 1995 in 2000

Leto	zaposleni	upokojenci	zaposlenih na 1 upokojenca
1980	794.829	266.338	2,98
1985	840.836	310.590	2,71
1990	817.792	384.094	2,13
1995	641.952	462.314	1,39
2000	768.172	477.242	1,61

Vir: Ramovš, 2003, str. 234.

Starejši ljudje pogosto potrebujejo pomoč različnih institucij, saj se je spremenila tradicionalna vloga družine, ki je temeljila na skrbi za bolne in onemogle člane. Mlajši družinski člani se odseljujejo, ženske se zaposlujejo, starejši pa ostajajo sami. Tako se kmalu pojavi potreba po dodatni obravnavi, na primer zdravljenje na domu, dolgotrajna nega, izboljšanje kakovosti življenja starostnika itd.

3. PREHOD IZ TRADICIONALNE V MODERNO IN POSTMODERNO DRUŽBO KOT STARAJOČO DRUŽBO

V času moderne družbe so mlajši družinski člani s svojimi starši delili materialne prihodke in jih funkcionalno oskrbovali, ko tega niso več zmogli sami. Zato pravimo, da je razširjena družina ohranila primarno socializacijsko funkcijo do starih ljudi.

Zavarovalniški sistemi, med katerimi je bilo pomembno upokojsko zavarovanje, so starost institucionalizirali. Starejša populacija se je materialno osamosvojila od mlajše generacije in odvisnost se je prenesla z individualne na globalno raven. Tako večina upokojskih sistemov še danes temelji na t.i. medgeneracijski solidarnosti, kar pomeni, da mlada generacija dela za staro populacijo.

Druga sistemska sprememba je bila uvedba institucionalnega varstva, ki je bila namenjena poleg starim ljudem tudi drugim onemoglim osebam (Medara, 2002, str. 27-30).

Danes največ starostnikov živi izven specializiranih institucij in družinski člani so najpogosteje tisti, ki za njih prevzemajo skrb. Nega starejših je povezana z velikimi napori in stresom tistih, ki za njih skrbijo, pa tudi z nevarnostjo, da kljub vsemu ne bodo deležni ustrezne nege. Osebe, ki ostarele negujejo, so pogosto tudi same starejše od 65 let, podvržene depresiji, imajo zmanjšano funkcionalno sposobnost in so včasih tudi same bolne. Nastopi velika verjetnost, da je bolnik zanemarjen ali celo trpinčen. Neustrezna oskrba se lahko odraža verbalno, psihološko, finančno, včasih pa celo fizično.

Veliko bolj je za starostnike, ki ne morejo več zadovoljevati lastnih potreb, primerno institucionalno varstvo, ki ga v Sloveniji opravljajo javni socialno varstveni zavodi. Institucionalno varstvo zajema vse oblike pomoči v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, s katerimi se upravičencem nadomeščajo ali dopolnjujejo funkcije doma in lastne družine, zlasti pa bivanje, organizirana prehrana in varstvo ter zdravstveno varstvo.

4. PROJEKCIJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI

Projekcije prebivalstva so napovedi, ki nam pokažejo prihodnji razvoj populacije pod različnimi predpostavkami gibanja rodnosti, smrtnosti in migracij. Ker je prihodnost neznana, se projekcije pripravljajo v več variantah (Preston et al., 2001, str. 117-118).

Konstantna varianta predpostavlja, da se bodo smrtnost, rodnost in migracije v prihodnosti gibale enako kot v času izdelave projekcij. Ta varianta ni podvržena subjektivnemu mnenju tistega, ki pripravlja projekcije. Srednja varianta je tista, ki se zdi pripravljalcu najbolj verjetna. Pri tej varianti se postavi interval verjetnega gibanja. Njegova zgornja meja je visoka varianta z optimističnimi predpostavkami, medtem ko je njegova spodnja meja nizka varianta s pesimističnimi predpostavkami.

V Sloveniji projekcije prebivalstva pripravlja več institucij. Statistični urad Republike Slovenije je leta 1996 izdal publikacijo z naslovom »Projekcije prebivalstva Republike Slovenije 1995-2020«. Te projekcije so starejšega datuma, narejene pa so za krajše časovno obdobje. Projekcije daljšega časovnega horizonta je leta 1998 izdal Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj z naslovom »Projekcije prebivalstva Slovenije 1996-2070«. Najnovejše projekcije pa so bile leta 2003 objavljene v knjigi Demografija, peta izdaja avtorja Janeza Malačiča.

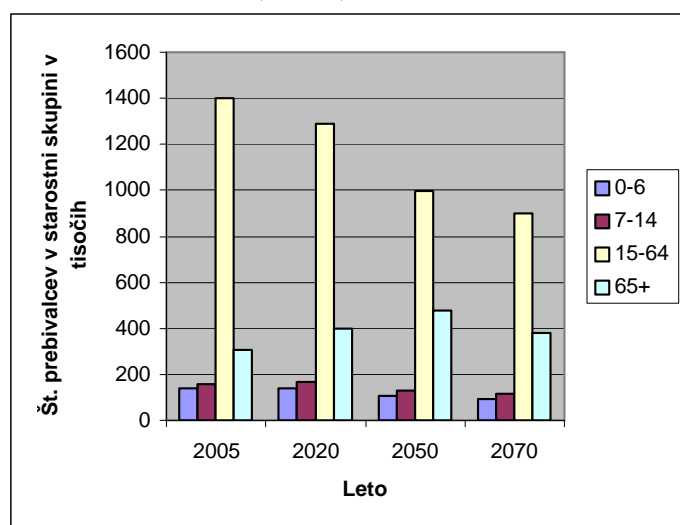
Projekcije prebivalstva Slovenije bom predstavila na osnovi delovnega zvezka avtorja Tomaža Kraigherja »Projekcije prebivalstva Slovenije 1996-2070«. Projekcije temeljijo na treh najenostavnejših in realno verjetnih variantah, ki se med seboj razlikujejo po različnih predpostavkah za umrljivost, rodnost in migracije. Nizka varianta je pesimistična in predpostavlja najvišjo umrljivost, najnižjo rodnost in najnižje selitve. Visoka varianta temelji na najnižji umrljivosti, najvišji rodnosti in najvišjih selitvah in je optimistična varianta. Med obema navedenima skrajnima variantama pa je srednja varianta, ki predpostavlja srednjo umrljivost, srednjo rodnost in srednje selitve.

Tabela 2: Projekcije prebivalstva Slovenije (srednja varianta) po starostnih skupinah v tisočih za leta 2005, 2020, 2050 in 2070

Starostne skupine (leto)	2005	2020	2050	2070
0-6	138	137	108	93
7-14	158	169	128	114
15-64	1399	1290	998	898
65+	306	399	477	381
Skupaj	2001	1994	1710	1486

Vir: Kraigher, 1998, str. 25-26.

Slika 1: Projekcije prebivalstva Slovenije (srednja varianta) po starostnih skupinah v tisočih za leta 2005, 2020, 2050 in 2070

Vir: Lasten vir na podlagi tabele 2.

Iz zgornje tabele in grafa je jasno razvidno, da se prebivalstvo stara, da je rodnost nizka in v upadanju. Leta 2005 naj bi bilo po narejenih projekcijah v Sloveniji 15,3 odstotkov prebivalcev v starostni skupini 65+, leta 2070 pa kar 25,6 odstotkov v isti starostni skupini.

Prebivalstvo Slovenije se po svojih demografskih značilnostih ne razlikuje bistveno od prebivalstev drugih visoko razvitih držav. V Nemčiji naj bi bila leta 2030 skoraj polovica prebivalstva starejšega od 65 let, medtem ko je bilo leta 2001 prebivalstva te starostne skupine le eno petino celotnega nemškega prebivalstva (Medvedšek, 2002, str. 16).

Veliki premiki v demografski strukturi prebivalstva se kažejo tudi v tem, da v Sloveniji odstotek prebivalstva starejšega od 65 let že presega število prebivalcev starih do 14 let. Pričakovano trajanje življenja za moške za leto 2010 je 73,5 let, za leto 2070 pa 80 let. Za ženske pa je življenjsko pričakovanje nekoliko višje, in sicer leta 2010 naj bi ženske v povprečju umirale pri starosti 80,7 let, leta 2070 pa v starosti 85,8 let (Kraigher, 1998, str. 13-14).

Staranje prebivalstva je ena od najbolj aktualnih političnih, gospodarskih, socialnih, etičnih nalog v današnji Evropi. Za Slovence, kot majhen narod, je to tudi pomembna preživetvena naloga. Dejstvo je, da naglo upada število rojstev, da se daljša življenjska doba in da bodo v naslednjih letih prišli v starostno obdobje življenja najbolj številni letniki prebivalstva. Za Slovenijo je to še zlasti velik problem, ker zaradi svoje maloštevilnosti ne bi prenesla milijonskega zmanjšanja prebivalstva, kakor ga prenesejo veliki narodi.

5. RAZVOJ VARSTVA STAROSTNIKOV V SLOVENIJI

5.1. Varstvo starostnikov v Sloveniji do leta 1960

Varstvo starostnikov ima v Sloveniji stoletno tradicijo in je v svojem zgodovinskem razvoju doživelo številne spremembe. Že v 19. stoletju so začeli graditi ubožnice, kot je bilo npr. Občinsko zavetišče Franca Lambrechta v Slovenskih Konjicah leta 1870. Dom je bil v celoti prenovljen in dograjen in deluje še danes. Pred prvo svetovno vojno (leta 1889) je bila v Dravogradu zgrajena ubožnica za 50 ljudi, ki pa je bila pred dobrimi dvajsetimi leti ukinjena zaradi postavitve novega zavoda.

Leta 1923 je odprla vrata dobrodelna ustanova v Mengšu. Zavod s 143 posteljami so vodile redovnice Sv. Vicencija Pavelskega. Po drugi svetovni vojni je dom prešel v družbeno last, danes pa je prenovljen in še vedno služi svojemu namenu. Tudi v Ponikvah je bil leta 1934 ustanovljen posebni socialni zavod, ki danes opravlja funkcijo zavoda za usposabljanje, zaposlovanje in varstvo mlajših invalidov. Pred drugo svetovno vojno je bilo na Jesenicah zgrajeno zavetišče za socialne podpirance. Po vojni so ga prenovili in še danes deluje kot dom starejših občanov.

V povojnem obdobju je število starostnikov močno presehalo razpoložljive kapacitete, zato so občine reševale ta problem s prenovami gradov in drugih objektov. Tako je pričel z delom Dom upokojencev v Izoli (bivša kaznilnica), bivše graščine v Lukavcih in Polzeli, Preddvoru in Tisju, bivši vojaški objekti na Petrovem Brdu itd. (Medara, 2002, str. 20-21). Obdobje se zaključuje z začetkom druge svetovne vojne, ko je bilo v Sloveniji 63 domov s 3249 mesti (Gašparović, 2003, str. 49).

5.2. Varstvo starostnikov v Sloveniji po letu 1960

Po vojni so zaradi nujnih potreb veliko domov preuredili v zdravstvene ustanove, starostnike pa so namestili v zasilno obnovljenih gradovih in drugih namenskih poslopih. Vojna je pustila posledice tudi na tem področju in predvojno stanje je bilo znova doseženo okoli leta 1964 z 31 domovi in 3100 mesti (Gašparović, 2003, str. 49). Po letu 1960 so se začela intenzivna dogovarjanja o vzpostavitvi kakovostnega socialnega in zdravstvenega varstva starejših, zato je leta 1962 gerontološka¹ komisija pri takratnem Sekretariatu za socialno varstvo SRS pripravila osnovna načela socialne gerontologije, katera je dve leti kasneje potrdila tudi Skupščina SRS. Oblikovana so bila tri načela, ki so bila tudi vodilo pri izgradnji zavodov, kakršne poznamo tudi danes (Medara, 2002, str. 21-22):

1. Načelo:

»Družba in država morata na najrazličnejše načine omogočiti starim prebivalcem, da čim dlje ostanejo v okolju, kjer so živeli in delali. V ta namen mora organizirati raznovrstne gerontološke službe, obenem pa reševati stanovanjske probleme starejših, sistem pokojninskega zavarovanja, ustanoviti gerontološke dispanzerje, klube oz. centre za starejše in pritegniti k delu humanitarne organizacije«.

2. Načelo:

»Za tiste stare ljudi, ki ne morejo več živeti v individualnih gospodinjstvih, je nujno omogočiti bivanje v domovih za starejše, in sicer za 5 odstotkov starejših nad 65 let«.

3. Načelo (načelo zdravstvenega varstva):

»Starejši bolnik ima pravico do enake medicinske storitve in to v isti ustanovi, kamor sodi po naravi svoje bolezni. Starega človeka ne smemo ločiti od drugih ljudi samo zato, ker je star, ne v zdravju ne v bolezni.«

Našteta načela socialne gerontologije veljajo še danes in so temeljna načela današnjega varstva starejših v Sloveniji.

¹ Gerontologija je veda o bioloških, socioloških, ekonomskih pojavih in procesih staranja (Veliki slovar tujk, 2002, str. 394).

Leta 1966 je bil ustanovljen Inštitut za gerontologijo, leta 1969 pa Gerontološko združenje SR Slovenije, ki je povezal posameznike in organizacije s področja varstva starejših. V začetku leta 1966 je bil ustanovljen Sklad Republiške skupnosti socialnega zavarovanja za reševanje stanovanjskih potreb upokojencev in invalidov. Ta se je leta 1972 preimenoval v Sklad za gradnjo stanovanj in domov za upokojence. V letih delovanja je bil sklad večinski vir sredstev za adaptacije, sanacije, dograditve in nove gradnje domov. Sklad je prenehal delovati leta 1990. Tako je bilo leta 1992 na voljo 7033 mest v 51 domovih za starejše (Gašparović, 2003, str. 50).

5.3. Program razvoja varstva starejših oseb do leta 2005

V naši družbi so subjekti, ki skrbijo za starejše, družina, državne ustanove, dejavniki civilne družbe in posamezniki. Družinski člani pomagajo starejšim v emocionalnem in instrumentalnem smislu, država ustanavlja starostnikom namenjene ustanove (domove za ostarele, dnevne centre, centre za pomoč na domu, bolnišnice, zdravstvene domove), v okviru civilne družbe pa prevzemajo skrb za starejše nepridobitne prostovoljne organizacije (Karitas, RK itd.).

Izvajanje socialnega varstva starejših pri nas temelji poleg zakonskih osnov tudi na dveh programih. Prvega je vlada RS sprejela leta 1997 in sicer gre za Program razvoja varstva starejših na področju socialnega varstva v Sloveniji do leta 2005. Drugi program pa je Program socialnega varstva do leta 2005, ki ga je leta 2000 sprejel Državni zbor RS. Oba programa zagovarjata stališče, da je za starostnike potrebno zagotoviti takšne pogoje, da le-ti čim dlje ostanejo v okolju, kjer so živeli, poleg socialnih in zdravstvenih storitev pa jim je potrebno nuditi tudi druge storitve, ki bodo omogočale aktivno in polno življenje. Starejšim je treba zagotoviti kakovostno življenje in jih sprejemati kot osebe s številnimi izkušnjami in znanji, ki so uporabna za ostalo prebivalstvo. Njim namenjene storitve moramo prilagoditi tako, da ustrezajo specifičnim potrebam, ki jih imajo starejši. Programa zagovarjata tudi uveljavljanje novih oblik socialnih storitev za starejše, omenjena pa je tudi ustrezna priprava mlajših generacij na starost.

5.3.1. Cilji in bistvene usmeritve

Program razvoja varstva starejših temelji na naslednjih devetih načelih:

1. »Načelo ohranjanja in doseganja večje kakovosti življenja populacije starejših oseb«
Za doseganje kakovostnih storitev bo potrebno v prihodnje vključevati tudi mnenje uporabnikov storitev.
2. »Načelo celovitosti obravnave starejših oseb«
Starejšim je potrebno poleg zagotavljanja zadovoljevanja materialnih potreb zagotoviti tudi zadovoljevanje nematerialnih potreb, zlasti potrebo po medčloveških odnosih.

3. »Načelo pluralnosti izvajanja oskrbe«

Zagotoviti je potrebno različne oblike socialnovarstvenih storitev, ki morajo biti načrtovane, vodene in nadzorovane. Storitve lahko skladno z zakonom izvajajo javni zavodi, zasebni izvajalci s koncesijo in privatni izvajalci z ustreznimi dovoljenji za delo.

4. »Načelo enakosti v dostopnosti različnih oblik oskrbe«

Socialnovarstvene storitve morajo biti dostopne vsem upravičencem ob enakih pogojih. Slabše pokriti deli države naj bi imeli prednost pri zagotavljanju mreže posameznih storitev.

5. »Načelo enakomerne prostorske pokritosti (regionalnosti)«

Načelo temelji na decentralizaciji dejavnosti, ki je prilagojena potrebam posameznih regij.

6. »Načelo avtonomnosti«

Starejši morajo imeti pravico samostojne izbire njihove oskrbe.

7. »Načelo gospodarnosti«

Zagotovljeno mora biti čim bolj kakovostno izvajanje oskrbe starejših pri čim nižjih stroških.

8. »Načelo integriranosti v socialno in urbano okolje«

Starostniki morajo biti čim bolj vključeni v socialno in urbano okolje in ne smejo biti izključeni iz družbe, saj bi to pomenilo starostno diskriminacijo.

9. »Načelo fleksibilnosti«

Varstvo starejših mora biti zasnovano tako, da ga je mogoče prilagajati različnim značilnostim in preferencam prebivalcev.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) bodo z obema programoma skušali zagotoviti različne pomoči starejšim, in sicer:

- storitve, ki so namenjene izvajanju v bivalnem okolju,
- institucionalne mreže storitev za starejše,
- dodatne in dopolnilne programe namenjene starejšim.

Poleg opisanih dveh programov ima Slovenija na področju varstva starejših osnovan tudi Strateški razvojni program Skupnosti socialnih zavodov Slovenije, ki je podrobneje predstavljen v nadaljevanju, in sicer v šestem delu. V nadaljevanju bom vse mreže organiziranih storitev podrobneje opisala. Različne oblike socialnega varstva so namenjene tistim starejšim osebam, ki niso več sposobne za samostojno življenje in delo in ne morejo uspešno delovati v svojem socialnem okolju. Razvoj različnih oblik pomoči jim zagotavlja svobodno izbiro najustreznejše in njim prilagojene storitve.

5.3.2. Razvoj mreže storitev v bivalnem okolju

Danes tudi v Sloveniji prevladuje spoznanje, da je potrebno starega človeka čim dalj zadržati v njegovem bivalnem okolju in v ta namen organizirati različne oblike pomoči. V preteklih letih je bil pri nas poudarek predvsem na institucionalnem varstvu, danes pa se govori predvsem o ohranjanju samostojnega življenja starega človeka v domačem okolju. Različne oblike pomoči na domu so izvajali domovi za starejše, centri za socialno delo in nevladne organizacije. Danes pa se storitve v bivalnem okolju izvajajo v različnih oblikah.

5.3.2.1. Centri za pomoč na domu-storitve na daljavo

Center je organizacijska celota, ki predstavlja organiziran sistem storitev za starejše, bolne in invalidne osebe na njihovih domovih. Center deluje preko telekomunikacijske tehnologije, namenjen pa je nujnemu klicu, pozitivni socialni kontroli ali informacijsko koordinatorski vlogi. Center naj bi prispeval k večji kakovosti življenja, omogočal naj bi samostojnejše bivanje v lastnem okolju, omogočal večjo dostopnost in kakovost socialnih storitev prav tako naj bi bila zagotovljena boljša dostopnost do nekaterih socialnih servisov, neodvisno od geografske oddaljenosti. Smiselno jih je oblikovati kot organizacijske enote obstoječih zavodov (npr. domov za starejše, centrov za socialno delo), lahko pa so oblikovani tudi kot samostojni zavodi. Vanj so vključeni tudi neformalni izvajalci, nevladni, privatni izvajalci, karitativne organizacije itd. Center združuje prejemnike pomoči, ponudnike pomoči ter strokovnjake s področja socialne gerontologije in zdravstvenega varstva. Za vzpostavitev njihovega delovanja naj bi poskrbele občine, država pa naj bi pomagala pri zagotavljanju zagonskih sredstev za nabavo osnovnih sredstev in izobraževanje potrebnih strokovnih delavcev. Tako naj bi občine prispevale 30% sredstev, 70% pa proračun RS. Sredstva za izvajanje dejavnosti naj bi se zagotavljala s prispevki uporabnikov in iz sredstev občin.

Storitev je namenjena starejšim od 65 let, invalidom ter bolnikom kroničnih in akutnih bolezni in jim omogoča, da čim dlje samostojno in varno živijo v svojem domačem okolju, saj zagotavlja takojšnje organiziranje učinkovite pomoči. Gre za t.i. varovanje na daljavo preko posebnega telefonskega aparata (»live-line«). Kadar je uporabnik v stiski, enostavno pritisne na gumb na obesku, ki ga stalno nosi okoli vratu in telefon ga poveže z dežurno službo. Klic sprejmejo usposobljeni operaterji, se z osebo pogovorijo in ugotovijo kakšno pomoč potrebuje. V primeru, da se oseba ne odziva, predpostavijo, da potrebuje nujno pomoč, ki jo priskrbijo v najkrajšem možnem času. Ob klicu se na računalniškem zaslonu operaterja pojavi kartoteka, ki vsebuje različne podatke o uporabniku, kot so: ime, priimek, naslov, zdravstveno stanje, naslove sorodnikov in ime osebe, ki ima rezervni ključ stanovanja. Na ta način operater organizira pomoč, ki jo oseba potrebuje.

Sicer dobra zamisel ima v praksi veliko pomanjkljivost, saj kljub močni javni zagonski podpori za drago tehnično opremo zaenkrat še ne more zaživeti kot množična vrsta redne

socialne oskrbe za starejše. Sredi leta 2002² je v Sloveniji delovalo 6 centrov za pomoč na daljavo, načrtovanih pa je bilo 10. Svojo dejavnost so izvajali za približno 175 uporabnikov. Finančni prispevek uporabnikov je bil različen. Večina centrov je za storitev zaračunavala, nekateri pa so bili za uporabnike tudi zastoj, ker je storitev plačevala občina (Ramovš, 2003, str. 309-310).

Storitve na daljavo v Ljubljani opravlja Zavod za oskrbo na domu Ljubljana, ki ga je ustanovila Mestna občina Ljubljana leta 2002. Varovanje na daljavo pa je prisotno še v Mestni občini Kranj ter občinah Jesenice in Medvode (Varovanje na daljavo, 2005). Socialna oskrba na domu je starostnikom omogočena tudi v občinah Radovljica, Bled in Bohinj in sicer v okviru Centra za socialno delo Radovljica. Storitve obsegajo gospodinjsko pomoč, pomoč pri vzdrževanju osebne higiene in pomoč pri ohranjanju socialnih stikov (Socialna oskrba na domu, 2005).

Na MDDSZ so si postavili cilj, da naj bi do leta 2005 v Sloveniji delovalo deset regionalnih centrov, in sicer v Ljubljani, Celju, Kopru, Kranju, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu, Novi Gorici, Slovenj Gradcu in v Krškem. Do junija leta 2002 je bila uspešnost realizacije 60 odstotna in je tako delovalo 6 regionalnih centrov, in sicer v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kopru, Novi Gorici in v Slovenj Gradcu.

5.3.2.2. Pomoč na domu (socialna oskrba v okviru javne službe)

Pomoč na domu je storitev, ki je izven okvira javne službe in jo zagotavlja občina. Gre za takšno obliko pomoči, ki lahko nadomesti institucionalno varstvo, seveda pa mora imeti upravičenec zagotovljene bivalne pogoje. Izvajajo jo lahko različni izvajalci, najpogosteje javni zavodi na področju socialnega varstva, centri za pomoč na domu, zasebniki in nevladne organizacije. Vsi izvajalci, ki niso v okviru javnih zavodov, potrebujejo za opravljanje te storitve koncesijo, ki jo podeli občina na podlagi mnenja socialne zbornice.

Pomoč na domu je namenjena starim, bolnim in invalidom ter njihovim svojcem. Zajema pestro ponudbo storitev, in sicer pomoč pri vzdrževanju osebne higiene, pomoč pri oblačenju in prehranjevanju ter pri opravljanju osnovnih življenjskih potreb. Možna je tudi gospodinjska pomoč, ki vključuje pripravo manjšega obroka, nakupovanje prehrabnih izdelkov in pomoč pri čiščenju bivalnega prostora. Storitev pa zajema tudi ohranjanje socialnih stikov, kjer je mišljeno predvsem vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in s sorodstvom. Storitve pomoči na domu opravlja tudi Zavod za oskrbo na domu v Ljubljani (ZOD), ki pomoč nudi med 6.00 in 22.00 uro vse dni v letu. Neposredno izvajanje storitve na upravičenca traja največ do 4 ure dnevno oz. največ 20 ur tedensko, storitev pa praviloma ne more biti krajša od 30 minut. ZOD ne opravlja zdravstvenih storitev, prav tako pa socialni oskrbovalec ne opravlja del, ki so lahko nevarna (delo na višini, delo z elektriko) in ne sme sprejemati denarja ali daril od oskrbovanca (Pomoč na domu, 2005).

² Novejše podatke bodo na MDDSZ pripravili konec leta 2005.

Cilji, ki naj bi bili doseženi do leta 2005, pa so:

- zagotoviti socialno oskrbo za 1,8 odstotka starejših od 65 let oziroma 4600 upravičencev, ter za 400 invalidov, skupaj za 5000 uporabnikov;
- predvideno število izvajalcev: 50 vodij in 1000 neposrednih izvajalcev;
- zagotoviti pokritost storitev za celotno državo.

Del sredstev naj bi zagotovili uporabniki glede na svoje finančne sposobnosti, drugi del pa zagotovijo občine in posredno tudi država s subvencioniranjem zaposlovanja izvajalcev in izravnave občinam.

Socialna pomoč je v Evropi že zelo razvita, v Sloveniji pa se je začela uveljavljati v devetdesetih letih v javnem socialnem varstvu preko javnih del ob povečanju brezposelnosti. V začetku leta 2002 je v Sloveniji opravljalo pomoč na domu 52 centrov za socialno delo, 5 domov za starejše ljudi in trije privatni izvajalci s koncesijo. To delo je opravljalo 660 usposobljenih delavk, ki so oskrbovale povprečno 4500 starih ljudi v 162 slovenskih občinah. Pomoč na domu se je izkazala kot zelo učinkovit program sodobne socialne skrbi za stare ljudi, ki so potrebni tuje pomoči. To se kaže tudi v njenem hitrem razvoju, ki je celo hitrejši od predvidenega v Nacionalnem programu (Ramovš, 2003, str. 306-307).

5.3.3. Razvoj institucionalne mreže storitev za starejše

Institucionalno varstvo je oblika obravnave v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, ki upravičencem nadomešča ali dopolnjuje funkcijo doma ali lastne družine. Obsega osnovno oskrbo, ki pomeni bivanje in organizirano prehrano, socialno oskrbo, ki pomeni varstvo ter posebne oblike varstva ter zdravstveno varstvo po predpisih s področja zdravstva (Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o standardih in normativih socialno varstvenih storitev, 1999).

Storitve institucionalnega varstva so po zakonu zagotovljena pravica. Upravičenci jih plačujejo v skladu s svojimi zmožnostmi. V primeru, da je upravičenec delno ali v celoti oproščen plačila pa stroške krije domača občina. Merila za oprostitev so določena s strani Vlade RS.

V programu MDDSZ so bile natančneje predstavljene tri možne oblike institucionalnega varstva, in sicer dnevni centri, varovana stanovanja in domovi za starejše. V nadaljevanju bom obravnavala vse tri, več pozornosti pa bom namenila varovanim stanovanjem, ki so za slovenske razmere še vedno novost. Poleg teh treh pa bom obravnavala še nekatere druge, ki se pojavljajo v literaturi in tudi počasi uveljavljajo v praksi.

5.3.3.1. Dnevni centri

Dnevno varstvo je alternativna oblika institucionalnega varstva in je namenjeno posameznikom, ki še ne potrebujejo zahtevne zdravstvene nege in stacionarne oskrbe. Ta storitev razbremenjuje ožje družinske člane starostnikov in podaljšuje njihovo bivanje v lastnih domovih. Dnevni centri so tudi idealna rešitev za varstvo starostnika, ko so družinski člani odsotni ali na dopustu. Osnovni pogoj za vključitev v takšen center pa je, da se oskrbovanci dnevno vračajo domov. Dnevni centri nudijo najrazličnejše storitve, in sicer je starostniku preskrbljena prehrana, prevoz od centra in nazaj domov, varovanje, zdravstvena in socialna oskrba ter socialna integracija in razvedrilo. Običajno se dnevno varstvo izvaja v domovih za starejše, ki že imajo za to prirejen prostor in usposobljeno osebje. Sredstva za izvajanje opisane storitve zagotovijo uporabniki sami in lokalne skupnosti.

Sredi leta 2002 je imelo dnevne centre v Sloveniji 20 domov za stare ljudi, vanje pa je bilo vključenih okoli 300 starostnikov (Ramovš, 2003, str. 317-318).

Cilji Programa na področju dnevnih centrov so trije. Do leta 2005 naj bi bilo tako vključenih 0,12 odstotka starejših od 65 let oziroma 300 starostnikov in ta cilj je bil dosežen že sredi leta 2002. V dnevni centri naj bi bilo zaposlenih 30 strokovnih delavcev, dnevni centri pa naj bi bili organizirani za celotno območje Slovenije.

5.3.3.2. Varovana stanovanja

Varovana stanovanja so ena od oblik bivanja starejših, ki so se v razvitih državah zelo uveljavila. V Sloveniji so še vedno novost, čeprav je že veliko dograjenih, precej takšnih projektov po celi Sloveniji pa je še v pripravi. Varovana (oskrbovana)³ stanovanja so stanovanja, ki so lokacijsko in funkcionalno prilagojena potrebam starejših in invalidnih oseb, v njih pa stanovalci lahko dobijo socialno in zdravstveno oskrbo 24 ur dnevno preko vsega leta. So oblika bivanja starejših, ki pogosto nadomešča ali časovno odmika potrebo po odhodu v dom za starejše. Pomembna lastnost varovanih stanovanj je ta, da niso institucija, ampak so stanovanja, ki ohranjajo vse prednosti bivanja v lastnem domu, predvsem pa avtonomnost in zasebnost. Za socialno oskrbo in nego skrbi socialno-zdravstvena služba, ki je prisotna v domovih za starejše, zato je priporočljivo, da so varovana stanovanja v neposredni bližini domov. V nasprotnem primeru pa je ta služba organizirana posebej v ta namen. Z vsemi stanovanji mora biti povezana preko signalnih naprav, da lahko zagotovi hitro in ustrezno pomoč. Obseg pomoči v varovanih stanovanjih je manjši kot v domovih za ostarele, zato morajo biti stanovalci vsaj delno sposobni skrbeti za sebe.

³ Izraz »varovana stanovanja« je bil v strokovni literaturi uporabljen zato, ker naj bi se stanovalci v teh stanovanjih počutili varne, vendar ne izraža najbolje njihovih bistvenih značilnosti. Zato se za varovana stanovanja uporablja tudi izraz »oskrbovana stanovanja«.

Za izgradnjo varovanih stanovanj je Urbanistični inštitut Republike Slovenije izdelal smernice, ki natančno določajo, kako naj bodo ta stanovanja zgrajena. Vključena morajo biti v stanovanjsko okolje, ki ni hrupno, vzpostavljena pa mora biti ustrezna prometna infrastruktura in dosegljivost javnega potniškega prometa. Dostop in dovoz do objekta morata biti urejena tako, da sta prometno varna in prilagojena tudi za invalide. Glede velikosti so najprimernejše garsonjere (24-28 m²) in enosobna stanovanja (29-31 m²), v redkih primerih še enoinpolsobna stanovanja (40-43 m²) za dve osebi. Stanovanje mora biti varno, udobno, funkcionalno, ne preveliko in prilagojeno bivanju invalidnih oseb. Vključen naj bi bil tudi skupen večnamenski prostor, razen če je v neposredni bližini dom za starejše (MDDSZ: Varovana stanovanja, 2001). Pri gradnji stanovanj je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da večina ljudi ne želi živeti v stanovanjih, kjer je jasno razvidna prilagojenost le-teh posebnim potrebam starostnikov. Raziskave, narejene v 80-ih in 90-ih letih kažejo, da tudi pri varovanih stanovanjih stanovalci bolj cenijo običajne značilnosti stanovanj (npr. lokacijo, uporabnost) kot pa posebne značilnosti, ki so jim namenjene zaradi njihovih zmanjšanih sposobnosti (Sendi et al., 2002, str. 24).

Obseg in vrsto storitev v varovanih stanovanjih določa Pravilnik o standardih in normativih socialno varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 52/95). Gre za kombinirano storitev in sicer se v varovanih stanovanjih opravlja socialna oskrba ter zdravstveno varstvo in nega po predpisih o zdravstvenem varstvu.

Socialna oskrba po Pravilniku o spremembah in dopolnitvah pravilnika o standardih in normativih socialno varstvenih storitev (1999) obsega:

- pomoč pri organizaciji bivanja, kamor sodijo: osnovno čiščenje bivalnega dela prostora z odnašanjem smeti, postiljanje in osnovno vzdrževanje spalnega prostora;
- organizirano prehrano, kamor sodijo: prinašanje enega pripravljenega obroka ali priprava enega obroka hrane, pomivanje uporabljene posode;
- pomoč pri vzdrževanju osebne higiene, kamor sodijo: pomoč pri oblačenju in slačenju, pomoč pri umivanju, hranjenju, opravljanju osnovnih življenjskih potreb, vzdrževanje in nega osebnih ortopedskih pripomočkov;
- varstvo in pomoč pri ohranjanju socialnih stikov, kamor sodijo: vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in sorodstvom, spremljanje upravičenca pri opravljanju nujnih obveznosti, informiranje ustanov o stanju in potrebah upravičenca.

Neposredno izvajanje socialne oskrbe traja v povprečju 8 ur tedensko, obseg drugih storitev, ki niso javna služba, pa je odvisen od dogovora med uporabnikom in izvajalcem.

Poleg socialne oskrbe so upravičencem na voljo tudi različne dejavnosti socialnega servisa in možnosti uporabe nujne pomoči preko klicnih naprav, ki jih zagotovi izvajalec storitve sam ali v ta namen sklene pogodbo z drugim izvajalcem (npr. zdravstveni zavod, regijski center za pomoč na domu). Sredi leta 2002 je bilo v Sloveniji na voljo malo manj kot 300 enot v devetih krajih. Večinoma so garsonjere in enosobna stanovanja, nekaj pa je tudi dvosobnih stanovanj. Zanimanje za varovana stanovanja je kar veliko, tako med starejšimi kot tudi med

investitorji, vendar pa se zgrajena varovana stanovanja polnijo sorazmerno počasi. Vzrok za to pa lahko najdemo v visokih cenah, neprimerni lokaciji, zlasti pa v tem, da starejši še vedno niso pripravljeni prodati svojega stanovanja in se preseliti v manjše stanovanje (Ramovš, 2003, str. 310-311).

Omeniti je treba, da obstajajo kriteriji za izbiro najemnika varovanega stanovanja. Prednost pri dodelitvi varovanega stanovanja imajo osebe, ki izpolnjujejo naslednje kriterije:

- osebe, ki zaradi starosti potrebujejo občasno pomoč druge osebe;
- osebe, katerih sedanje bivališče zaradi različnih ovir ni primerno ali pa je manj primerno za bivanje starejših;
- starejše osebe;
- osebe, ki imajo stalno prebivališče v občini, kjer se varovana stanovanja nahajajo.

V Program razvoja varstva starejših oseb na področju socialnega varstva do leta 2005 so bili v zvezi z varovanimi stanovanji postavljeni naslednji cilji:

- zagotoviti kapacitete za 500 stanovalcev oziroma 0,2 odstotka starejših od 65 let,
- zagotoviti 8 vodij in 100 neposrednih izvajalcev v varovanih stanovanjih,
- zagotoviti varovana stanovanja za območje celotne države.

Sredi leta 2002 je bilo zagotovljenih 298 kapacitet (od načrtovanih 500) v varovanih stanovanjih, in sicer na devetih lokacijah. Realizacija cilja je bila 60 odstotna.

5.3.3.3. Domovi za starejše

Celodnevna oskrba starejših v domovih za starejše je namenjena predvsem tistim, ki imajo zdravstvene težave pa tudi tistim, ki so se iz drugih razlogov odločili, da jesen svojega življenja preživijo v domu. Starostniki so deležni osnovne oskrbe, socialne oskrbe in zdravstvenega varstva po predpisih s področja zdravstva. V domovih se skuša zagotoviti čim večjo zasebnost, samostojnost, avtonomnost in neodvisnost. Domsko varstvo se lahko izvaja v večjih ustanovah, v stanovanjskih skupinah ali v obliki družinskega varstva, s tem da morajo biti uporabnikom v vseh naštetih primerih na razpolago ustrezni individualni, skupni in servisni prostori.

Domovi za stare morajo biti grajeni po urbanističnih in arhitekturnih pravilih, upoštevati pa je treba tudi gerontološka načela. Tako naj bi bili domovi grajeni v manj hrupnih, čim manj onesnaženih območjih. V bližini naj bi bile urejene zelene površine, ki omogočajo dnevne sprehode in postajališča mestnega prometa. Zelo pomembno je, da je omogočen neposredni dovoz do glavnega vhoda objekta za ambulantna in ostala dostavna vozila. Notranjost domov mora biti arhitekturno urejena tako, da se star človek v njej lahko znajde in da ustreza njegovim fizičnim in psihičnim zmogljivostim. Velikost objekta je pogojena z zahtevano zmogljivostjo. Z ekonomskega vidika je minimalna kapaciteta doma 120 ležišč, domovi z manjšo kapaciteto pa so veliko boljši iz psihološkega vzdušja, saj zagotavljajo bolj domače

vzdušje. Vsi domovi morajo imeti dvigala, da se omogoči mobilnost slabotnim in tistim, ki uporabljajo invalidske vozičke. Kot vidimo je notranja in zunanja urejenost domov natančno določena in prilagojena njihovim uporabnikom (Vovk, 1980, str. 153-172).

V Sloveniji so domovi za stare ljudi državni in zasebni. Še nekaj let nazaj so bili vsi domovi državni, zadnja leta pa vstopajo tudi zasebni. V začetku tisočletja je bilo v Sloveniji nekaj več kot 60 domov v več kot 70 krajih; nekateri domovi imajo namreč več stavb v različnih krajih. V Sloveniji se vsako leto zgradi nekaj novih domov, kar je po načrtu, ki ga ima država za širjenje mreže programov oskrbe starejše populacije. So zelo veliki, saj imajo skupno skoraj 15.000 postelj, v povprečju pa je v enem domu nastanjenih čez 200 varovancev. Poleg domov za stare imamo tudi nekaj socialnih zavodov, ki so namenjeni varstvu posebnih skupin ljudi (invalidi, slepi, duševno prizadeti), nekaj pa je kombiniranih za obe skupini.

Zadnja leta daje država koncesijo zasebnim domovom in jih tako vključuje v javno socialno mrežo. Prvo koncesijo je država podelila leta 1999 in sicer Domu Marije in Marte v Logatcu, ki je v lasti logaške župnije in razpolaga s 65 posteljami. V letu 2002 pa je imelo koncesijo že 9 izvajalcev.

Težnja socialne politike v Sloveniji je odpiranje novih zasebnih domov za starostnike z državno koncesijo, medtem ko država svojih domov ni privatizirala. V državah, kjer je prišlo do takšne privatizacije, se to ni izkazalo kot najboljša odločitev. Novi privatni lastniki so zaradi velikega povpraševanja po prostih mestih v domovih začeli dvigovati cene, zmanjševati standard in osebje in na ta način kovali visoke dobičke. Zato slovenska socialna politika teži k privatnim domovom za stare, vendar tako, da jih lastniki zgradijo s svojim kapitalom, nato pa pridobijo koncesijo ali delovno dovoljenje.

Zadnja leta se v Sloveniji odpirajo domovi za starostnike, ki imajo samo dovoljenje za delo, sicer pa poslujejo povsem privatno in profitno. To so t.i. hoteli za stare, kjer starostniki bivajo prehodno ali začasno. Gre za nadstandardno ponudbo storitev in ljudje jih v celoti plačujejo sami, cene pa so višje kakor v domovih javne mreže. Zato množičnega razvoja takšnih hotelov zaenkrat še ni pričakovati (Ramovš, 2003, str. 312-316). K manjšemu zanimanju hotelskega bivanja v starosti je vsekakor pripomogla tudi afera Črni les. V nadstandardnem hotelu za starostnike Črni les, ki je svoja vrata odprl v začetku leta 2001, je bilo v oskrbi več kot 60 varovancev, v obdobju devetih mesecev pa jih je umrlo več kot 40. Večina med njimi pa je zapustila svoje premoženje lastnici hotela. Nekaj smrti naj bi bilo povezanih z malomarnim in opuščnim zdravljenjem, sporno pa je bilo tudi obratovanje hotela brez vseh potrebnih dovoljenj. Januarja leta 2004 so hotel dokončno izpraznili, afera pa še do danes ni povsem zaključena (Afera Črni les še buri duhove, 2004).

Domovi za starejše so povezani v Skupnost socialnih zavodov Slovenije, ki je bila ustanovljena leta 1967. Do marca leta 2003 je bilo v Skupnost združenih 68 zavodov, ki zagotavljajo 15.478 mest (Gašparović, 2003, str. 51).

Cilji obeh programov v zvezi z domovi za starejše pa so naslednji:

- zagotoviti takšno število mest v domovih, da bi zadostovalo za 4,5 odstotkov starejših od 65 let oziroma za 14500 mest za celodnevno obravnavo in 100 mest za kratkotrajne namestitve,
- zagotoviti 3400 strokovnih delavcev in sodelavcev,
- mreža domov je predvidena za območje celotne Slovenije.

5.3.3.4. Stanovanjske zadruge ali stanovanjske skupine za tretje življenjsko obdobje

Družinska hiša ali stanovanje postane po osamosvojitvi otrok pogosto preveliko ali predrago za vzdrževanje. Poleg tega si vsak posameznik želi čim kakovostnejše preživljati prihajajočo starost. V ta namen so se oblikovale zadruge, to so posebej prirejene hiše, kjer stanuje nekaj parov ali posameznikov. Vsak ima svojo lastno stanovanjsko enoto, skupno pa veliko dnevno sobo in kuhinjo ter rekreacijski prostor. Skupna stanovanjska zadruga se uveljavlja kot alternativa zavodski ali domski instituciji. Bodoči zadružniki morajo poskrbeti za primerno stavbo ali njeno adaptacijo v poznih srednjih letih. Tako zasnovana stanovanjska zadruga se z leti zlahka spremeni v oskrbniško družino. Ko stanovalci ne morejo več skrbeti sami zase, se k njim naseli družina, ki je usposobljena za negovanje starih ljudi. To je lahko tudi družina katerega od njihovih otrok. Hiša pa lahko tudi po smrti zadružnikov ohrani svoj namen, saj oskrbniška družina sprejme nove starostnike v oskrbo (Ramovš, 2003, str. 302-303).

Stanovanjskih zadrug v Sloveniji zaenkrat še ni, vendar pa lahko v nekaj letih pričakujemo razvoj tudi takšne oblike stanovanjske oskrbe starejših. Vedno večji pomen dobiva kakovostno preživljanje starosti, pri čemer je bistvenega pomena, da se starostniki ne počutijo nezaželeni v svoji okolici. Stanovanjske zadruge vsekakor rešujejo ta problem, saj so njihovi stanovalci približno enakih starosti, s podobnimi težavami in željami.

5.3.3.5. Oskrbniške družine

Oskrbniška družina sprejme enega, dva ali majhno skupino starostnikov v svojo oskrbo. Takšne družine so vzporednica rejniških družin za otroke in temeljijo na deinstitutionaliziranem socialnem varstvu. Možnost takšnega varstva je odprta, vendar se je v praksi le delno uveljavila. Tako je npr. novomeški dom za starejše iskal oskrbniške družine za starejše v svoji okolici, vendar pa so zaenkrat družine, ki bi bile pripravljene skrbeti za starostnike redke. Vzrok majhne ponudbe je nepripravljenost mlajših generacij za skrb in prevzemanje odgovornosti za starostnike. Kot vemo problemi nastanejo že pri skrbi za lastne starše, kaj šele za starostnike s katerimi nismo v sorodstvenem razmerju. V prihodnosti je pričakovati razvoj oskrbe starejših tudi v tej smeri, saj se problematika oskrbe starostnikov iz dneva v dan povečuje, vedno večje pa je tudi povpraševanje po kakovostnem preživljanju starosti, kar oskrbniške družine nedvomno lahko omogočijo (Ramovš, 2003, str. 316-317).

5.3.3.6. Hišne skupnosti

Hišne skupnosti so najnovejši program namenjen starostnikom, ki potrebujejo polno tujo oskrbo. Uvedli so jih v Nemčiji in so se zelo dobro obnesle. Združujejo namreč prednosti doma za stare ljudi, pomoči na domu in varovanih stanovanj. Od klasičnih domov se razlikujejo po arhitekturni zasnovi stavbe in prostorov, zlasti pa po sestavi zaposlenih. V hišnih skupnostih se zaposleni namreč ne delijo na osebje za čiščenje, kuhanje in strežbo, ampak opravljajo celovito oskrbo hišne gospodinje. V ospredju službe pa je medčloveško sožitje in ne nega. Eno hišno skupnost sestavlja sedem oskrbovancev in tri hišne gospodinje. Vsak starostnik ima svojo sobo s prho, vse sobe pa imajo izhod na skupni hodnik, s katerim sta povezani tudi skupna dnevna soba in kuhinja. V kuhinji lahko obroke pripravljajo stanovalci, gospodinje, pa tudi svojci. Posebne negovalne, zdravstvene in podobne storitve pa opravljajo zunanji strokovnjaki po naročilu. V Sloveniji še ni hišnih skupnosti, vendar pa jih v prihodnosti vsekakor lahko pričakujemo (Ramovš, 2003, str. 318-319).

5.3.4. Dodatni in dopolnilni programi namenjeni starejšim

Celovito varstvo starejših oseb poleg skrbi za materialne potrebe vključuje tudi zadovoljevanje nematerialnih potreb. Starostnikom naj bi se zagotovilo čim kakovostnejše preživljanje starosti in takšni življenjski pogoji, ki zagotavljajo ugoden socialni položaj in preprečujejo socialno izključenost. Po vsej državi se izvajajo programi, ki so namenjeni izboljšanju socialnih stikov, vključevanje v dnevne aktivnosti in socialne mreže. Obstoječe institucionalne oblike pomoči je potrebno dopolnjevati in jih postopno preoblikovati v druge, ljudem prijaznejše oblike, ki omogočajo čim samostojnejše življenje. V tej smeri so oblikovani tudi cilji Nacionalnega programa socialnega varstva, ki temeljijo na razvoju medgeneracijskih in drugih skupin za pomoč starejšim. Vedno bolj pa naj bi v ospredje prihajali tudi programi, ki v bivalnem okolju skrbijo za preprečevanje socialne izključenosti starostnikov. Do leta 2005 naj bi oblikovali mrežo približno 900 medgeneracijskih in drugih skupin za samopomoč ter drugih programov namenjenih starejšim. Sredstva za izvajanje takšnih programov se zagotavljajo iz republiškega proračuna, proračunov občin in drugih nejavnih virov, izvajanje teh programov pa v veliki meri temelji tudi na prostovoljnem delu.

Medgeneracijske skupine so odličen način za zadovoljevanje potreb starostnikov. Namen takšnih skupin je vzpostavitev temeljnega človeškega odnosa. Delujejo v domačem okolju ali domovih za starejše. Takšno društvo je tudi Medgeneracijsko društvo za kakovostno starost Ljubljana, ki ga podpira Mestna občina Ljubljana. Starostniki imajo možnost vključitve v medgeneracijsko skupino, na voljo pa so jim tudi osebni družabniki ali družabnice, ki izvajajo družabništvo z osamljenim starim človekom z rednim tedenskim srečevanjem in spremljajočimi dejavnostmi po njunem dogovoru. V medgeneracijskih skupinah usposobljeni voditelji vodijo 1-1,5 urna tedenska srečanja za starejše. Skupine obsegajo 8-18 starejših ljudi, vodenje takšne skupine pa poteka v paru dveh sovoditeljev. Tudi pri družabništvu gre za 1-1,5

urna tedenska druženja s starostnikom. Razlika med medgeneracijskimi skupinami in družabništvom je v tem, da se pri družabništvu vzpostavi bolj osebni odnos med starostnikom in družabnikom, saj se družabnik starostniku lahko popolnoma prilagodi. V času tedenskega srečanja lahko družabnik starostnika pelje na ogled predstave, v kino, na sprehod ali ugotovi kakšni njegovi drugi želji in potrebi.

Zveza medgeneracijskih društev za kakovostno starost Slovenije povezuje štiri društva, v katerih deluje okoli 280 prostovoljcev. Ta društva so: Medgeneracijsko društvo za kakovostno starost Ljubljana, Medgeneracijsko društvo za kakovostno starost Laško, Medgeneracijsko društvo Upanje Trbovlje in Medgeneracijsko društvo Srečno Zagorje. Prostovoljci v omenjenih društvih ustrezno izobrazbo pridobijo z dveletnim usposabljanjem na Inštitutu Antona Trstenjaka v Ljubljani, svoje znanje pa kasneje tudi izpopolnjujejo (Zveza medgeneracijskih društev za kakovostno starost Slovenije, 2005).

Samostojnim starostnikom so na voljo še številni drugi programi, kot so na primer programi za medsebojno povezovanje starostnikov (društva upokojencev, klubi za starejše ljudi), za izobraževanje (univerza za tretje življenjsko obdobje), za rekreacijo in šport, za počitnice in razvedrilo. Obstajajo tudi stanovanjske zadruge ali stanovanjske skupine za tretje življenjsko obdobje. To je sodobna rešitev na principu skupinske samopomoči starajočih se ljudi, ki si za čas po upokojitvi zgradijo namesto dotedanjih stanovanj ali hiš svojo »stanovanjsko zadruge«, kjer vsak par ali posameznik živi v svoji lastni samostojni enoti, delna povezanost v skupnost pa jim nudi fizične in socialne koristi (niso niti osamljeni niti v breme svojcem). Kot sem že omenila stanovanjskih zadrug v Sloveniji zaenkrat še ni, vsekakor pa lahko njihov razvoj pričakujemo v bližnji prihodnosti.

V nekaterih evropskih državah poznajo tudi krajevna medgeneracijska središča, kjer se odvijajo številni programi za stare ljudi v tesni povezavi z mlajšimi generacijami. Gre za povezovanje družine, sorodstva in soseske. Vanj prihajajo starejši zaradi številnih ugodnih storitev (dnevno varstvo, telovadba, pedikura), mlajši dve generaciji pa se družita s starejšo ob primernih dejavnostih. Tako na primer starejši inštruirajo šolarje, mladi pa učijo starejše računalništva.

Leta 2004 so na kongresu Starost, staranje in skrb za stare določili tekoče naloge slovenskega socialnega varstva na področju skrbi za kakovostno staranje in sožitje generacij (Specifika potreb in oskrbe starih ljudi s stališča socialnega dela, 2004):

- pripraviti nacionalni program socialnega varstva starejših ljudi od leta 2005 do leta 2010, v katerem je treba posvetiti javno skrb tudi novim oblikam socialne oskrbe nemočnih, obnavljanju medgeneracijske solidarnosti in programom za medgeneracijsko sožitje;
- rešiti nasprotja med državo in lokalnimi skupnostmi v sistemu socialnega varstva, da raven socialnih programov za stare ljudi ne bo odvisna od naključnega političnega vodstva zlasti manjših občin;

- naglo naraščajoči težnji po oddajanju bolnih in onemoglih starih ljudi v domove za stare je treba odgovoriti z javno pomočjo družini, ki oskrbuje svojega ostarelega družinskega člana, in z razvojnim uvajanjem oskrbniških družin, oskrbniških domov, hišnih skupnosti, stanovanjskih zadrug in drugih sodobnih programov;
- izvajalce programov za stare ljudi je treba še naprej smiselno pluralizirati v skladu z domačimi in tujimi izkušnjami;
- vzpostaviti je treba sistem nadzora nad zlorabami starejših ter inšpekcijske službe za vse izvajalce programov za stare ljudi.

Delež starega prebivalstva v Evropi strmo narašča in bo kmalu dosegel eno tretjino, zato je priprava na povečan delež starostnikov ena najtežjih in najpomembnejših socialnih nalog. Na Inštitutu Antona Trstenjaka so razvili sodobno socialno mrežo krajevnih medgeneracijskih programov za kakovostno starost. Le-ta se izvaja na terenu in je sestavljena iz šestih komplementarnih programov (Socialna mreža medgeneracijskih programov za kakovostno starost, 2005):

Ozaveščanje celotnega prebivalstva o kakovostni starosti in o potrebnosti priprave nanjo.

- Tečaj za lepo sožitje s starejšim družinskim članom.
- Tečaj za pripravo na kakovostno starost ob upokojitvi.
- Osebno družabništvo z osamljenim starim človekom.
- Medgeneracijske skupine za kakovostno starost.
- Krajevna samoorganizacija mreže medgeneracijskih programov za kakovostno starost na področju medčloveških odnosov.

V občinski ali drugi skupnosti, ki hoče pripraviti sodobno socialno mrežo za to področje, je temeljnega pomena prvi program, to je dobra organizacija ozaveščanja celotne skupnosti o tej pomembni potrebi, ki se je sicer niti ne zavedamo. Drugi in tretji program sta uporabna za posameznike in družine, saj sta kratka in učinkovita. Četrti in peti program sta prostovoljna in sem o njiju že pisala. Zadnji program pa vse programe povezuje v celoto.

Kot vidimo je na področju skrbi za starostnike kar nekaj programov, poleg tega se za prihodnost načrtuje še intenzivnejše udejstvovanje na tem področju. Zelo pomembno je, da se problema starosti in z njim povezane osamljenosti zavedamo prav vsi in skušamo vsaj svoje priletne svojce razumeti in jim pomagati. Tempo sodobnega življenja nam skorajda ne dopušča več prostega časa, kar privede tudi do zanemarjanja starejših ljudi. Zato je ključnega pomena čim boljša informiranost, saj lahko tako starostnike vključimo v določene programe, ki so za njih najustreznejši. Na ta način imajo starostniki priložnost preživljati kakovostno starost, mlajša generacija pa s tem ni obremenjena.

Tri četrtine ljudi, ki so starejši kot 60 let, skrbi zase in dela za mlajši generaciji več, kakor oni dve zanjo. Starostniki, ki nimajo težav z zdravjem so v veliko pomoč svojim otrokom in vnukom, saj jih razbremenjujejo pri vsakdanjih opravilih, kot so kuhanje, pospravljanje,

varstvo otrok itd. Ena petina starejših je bolj ali manj onemoglih in živijo v oskrbi domačih, le pet odstotkov starih ljudi nad 65 let pa potrebuje nastanitev v oskrbniški družini, domu za stare, v hišni skupnosti, bolnici.

V Sloveniji imamo zelo visoko razvito javno socialno mrežo za stare ljudi in jo lahko primerjamo z razvitim delom Evrope. Prav tako imamo razvite medgeneracijske programe za kakovostno staranje, le da mreža le-teh še ni splošno razširjena. Čez deset, dvajset let bo postala stara današnja srednja generacija in takrat bo vsak tretji človek v Sloveniji star. Zato je pomembno, da si današnja srednja generacija zavestno in intenzivno pripravlja na starost, kakor se je v svojih srednjih letih pripravila današnja stara generacija, ko si je zgradila mrežo domov za stare ljudi in sistem pokojninskega varstva. Današnji srednji generaciji, ki bo jutri stara, je najboljši kažipot slovenski pregovor: »Kakor si bo sedaj postlala, tako bo v svoji starosti ležala«.

5.4. Finančni vidik

Mnoge našteje oblike bivanja za starostnike predstavljajo precejšen finančni vložek, zaradi česar jim niso dostopne. Tak primer je nakup stanovanja (varovanega stanovanja ali stanovanja v eni od skupinskih oblik bivanja) oz. plačevanje najemnine za takšno obliko bivanja. Tudi adaptacija obstoječega stanovanja z namenom prilagoditve posebnim potrebam starostnikov in pomoč na domu pogosto predstavljata prevelik finančni zalogaj, saj so cene pogosto previsoke. Kot vemo, ima starejša populacija glede na ostalo populacijo slabši ekonomski položaj. To potrjuje tudi anketa, ki jo je izvedla Zveza društev upokojencev v letu 2000. V anketo je bilo zajetih 1143 starejših od 65 let, rezultati pa so pokazali, da ima 39 odstotkov anketirancev manj kot 50.000 SIT prihodka na družinskega člana, medtem ko 48 odstotkov anketirancev prejema med 50.000 in 100.000 SIT. Slabši ekonomski položaj starejših pa potrjujejo tudi rezultati raziskav v tujini.

V raziskavah je bilo tudi ugotovljeno, da lastniki stanovanj pogosto ostanejo v svojem stanovanju do smrti, medtem ko so revnejši in manj izobraženi starostniki primorani bivati v zavodskih oblikah. Iz navedenega lahko sklepamo, da je izbira načina bivanja v starosti močno pogojena z višino dohodka. Zaradi tega so v tujini običajne različne subvencije starejšim. Na Nizozemskem imajo različne subvencije za adaptacijo lastnih stanovanj, na Norveškem pa so starostnikom omogočena posojila za izboljšavo stanovanj in dodatki za stanarino. Na Finskem imajo ljudje možnost zaprositi za stanovanjski dodatek (angl. »housing benefit«) in tudi za finančno pomoč za nego (angl. »care allowance«). Cena pomoči na domu je na Finskem odvisna od višine dohodka starejših in se le-temu prilagaja. Tako je za starostnike z nižjim dohodkom cena pomoči na domu nižja (Sendi et al., 2002, str. 27-29).

Na splošno lahko govorimo o dveh različnih vrstah subvencij s strani države. Eno so subvencije na strani ponudbe, drugo pa subvencije na strani povpraševanja. S subvencijami na

strani ponudbe država financira gradnjo stanovanj za starejše in tako zniža ceno teh stanovanj. Subvencionira pa tudi različne storitve namenjene starejšim, kot je npr. subvencija plač negovalkam. Na ta način postanejo storitve cenejše in bolj dostopne. S subvencijami na strani povpraševanja pa so mišljene subjektivne subvencije, ki so namenjene specifičnim skupinam za specifične namene. Kot primer lahko navedem subvencije za adaptacijo stanovanj, subvencije za pomoč na domu, subvencije za nego, subvencije stanarin itd.

Stanovanjska politika naj bi se osredotočila predvsem na zagotavljanje ustreznih bivanjskih pogojev starostnikom, tudi s pomočjo različnih subvencij. Poudarek pa bi moral biti na ponujanju možnosti izbire starostnikom, da si lahko izberejo način bivanja, ki najbolj ustreza njihovim specifičnim potrebam, željam in stilu življenja.

6. STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM SKUPNOSTI SOCIALNIH ZAVODOV SLOVENIJE

Strateški razvojni program Skupnosti socialnih zavodov Slovenije predstavlja nadaljevanje vladnih prizadevanj, ki so bila leta 1997 sprejeta v Programu razvoja varstva starejših oseb na področju socialnega varstva v Sloveniji. Program temelji na strategiji razvoja na osnovi vizije in poslanstva organizirane skrbi za starejše, v njem pa so predvideni tudi vsi potrebni projekti v obliki strateškega projektnege plana.

Strateški razvojni program vključuje strategije in projekte na področjih:

- razvoja skrbi za starejše kot nacionalne razvojne dejavnosti;
- razvoja Skupnosti socialnih zavodov Slovenije, kot osrednje povezovalke domov in ostalih izvajalcev organizirane skrbi za starejše;
- razvoja domov za starejše.

S strani Skupnosti socialnih zavodov Slovenije je bil izveden le en projekt, ki se je nanašal na spremembo statusa domov za starejše. Predlagane so bile naslednje možnosti preoblikovanja (Gašparović, 2003, str. 79-81):

1. Kadrovska okrepitev pristojnega ministrstva oziroma ustanovitev samostojne službe v okviru le-tega. Tako naj bi se hitreje opravljale številne naloge, ki jih mora opraviti država kot ustanovitelj in lastnik javnih zavodov. Ta varianta je najmanj racionalna, saj predvideva povečanje števila zaposlenih in centralizira upravljanje, ki je odmaknjeno od dejanskih potreb.

2. Ustanovitev Agencije za razvoj varstva starejših. Nanjo bi država prenesla vse pristojnosti v zvezi z upravljanjem domov. Prednost te variante je v tem, da je nadaljevanje poslovanja enostavno, saj domovi ostanejo javni zavodi in ni potrebno podeljevati koncesij, agencija pa prevzame od države funkcijo upravljavca. Slabost te variante pa je v tem, da je ustanovitev vezana na spremembo zakona. Ustanovljena agencija je državni organ, se financira iz državnega proračuna in povečuje strošek funkcioniranja državne uprave. Domovi ostanejo

javni zavodi, so primorani spoštovati njim prilagojeno zakonodajo in vodstvo agencije ne more biti motivirano po podjetniških načelih. Odgovornost vodilnega osebja v domovih se bistveno ne spremeni, pristojnosti ostanejo na istem nivoju in odločitveni procesi se ne skrajšujejo.

3. Preoblikovanje javnih zavodov v gospodarske družbe. Ustanovila bi se krovna družba, ki bi prevzela določene funkcije upravljanja in nekatere združene poslovne funkcije, imela pa bi tudi vlogo ustanovitelja posameznih domov. Preoblikovanje bi bilo možno izpeljati z ustanovitvijo holdinga, katerega ustanovitelj bi bila Republika Slovenija oziroma v njenem imenu Vlada Republike Slovenije. Kot ustanovitveni kapital bi Vlada RS prenesla na holding premoženje v lasti Republike Slovenije, ki je danes v upravljanju domov. Holding bi bil ustanovitelj posameznih domov kot gospodarskih družb, kot najprimernejša oblika pa se kaže družba z omejeno odgovornostjo. Posamezne poslovne funkcije domov bi se lahko opravljale združeno (npr. sklepanje krovnih pogodb z dobavitelji za artikle, ki jih je mogoče zagotoviti za celoten sistem občutno ceneje kota za posamezen dom) in oblikovali bi se prihranki, ki bi bili v začetni fazi tudi osnovni vir financiranja krovne družbe.

Strateški razvojni program Skupnosti socialnih zavodov Slovenije država ni posebej podprla, zato nastajajo problemi uresničevanja in financiranja posameznih projektov. Skupnost socialnih zavodov Slovenije ga uresničuje le delno in sicer je vzrok v pomanjkanju finančnih sredstev.

7. STANOVANJSKA OSKRBA STAROSTNIKOV V IZBRANIH DRŽAVAH

7.1. ŠVEDSKA

Švedska velja za državo, ki je že zgodaj začela reševati stanovanjske probleme starostnikov. Že leta 1571 je veljal zakon, ki je zahteval, da družba poskrbi za stanovanjsko gradnjo za starejše. Starostniki so v tistem času bivali v skromnih lesenih kočah z eno sobo in kuhinjo. V 17. stoletju so začele nastajati sirotišnice, kjer so bivali tako stari ljudje kot sirote in duševno prizadeti. V začetku dvajsetega stoletja pa so občine začele načrtno graditi domove za stare ljudi po predlaganih smernicah in napotkih. Starostniki so imeli poleg skupnih prostorov svojo sobico in leta 1940 je bilo na Švedskem že 1400 domov, tako na deželi, kot v mestih.

Leta 1939 so uvedli državni prispevek za gradnjo upokojenskih stanovanj in leta 1957 so bili otroci razrešeni dolžnosti skrbeti za svoje starše, ti pa so se po svoji volji odločali za bivanje v družinskem krogu ali v domu starejših. V tistem času so upokojenci začeli prejemati posojila za izboljšavo svojih stanovanj in začela se je razvijati socialna pomoč na domu. V 70. letih prejšnjega stoletja so začeli graditi servisne hiše, v katerih so imeli starostniki možnost

pogodbeno najeti stanovanjsko enoto. V servisni hiši je bil pogosto tudi dnevni center, ki je zagotavljal prehranjevanje in družabne dejavnosti, skrbeli pa so tudi za okoliško pomoč na domu.

Od 2. svetovne vojne naprej je Švedska razvila enega od najbolj obsežnih sistemov zdravstvenega in socialnega varstva na svetu, financiranega in upravljanega s strani javnih služb. Odgovornost za starostno varstvo je preusmerila od družine k javnemu sektorju.

Celotna odgovornost pri skrbi za stare ljudi na Švedskem je še danes na ramenih javnih sredstev. Lokalne samouprave izvajajo socialno skrbstvo in zdravstveno varstvo za stare ljudi. Vse to se financira z lokalnimi davčnimi prihodki, državnimi subvencijami in plačilom uporabnikov. Poudarek na neformalni pomoči bo naraščal, še vedno pa bo veljalo načelo, da je država odgovorna za varstvo starih ljudi, ustanavljanje in vodenje socialnih servisov (Vovk, 1995, str. 1-29). Na Švedskem prevladuje mnenje, da mora biti starostnikom omogočeno bivanje doma in leta 1995 je kar 92 odstotkov starejših od 65 let živelo doma. Za tiste, ki ne morejo več samostojno voditi lastnega gospodinjstva, mora biti po zakonu na voljo druga ustrežna oblika stanovanja, za kar skrbijo občine. Najobičajnejše oblike so:

- a) stanovanja za stare ljudi, stanovanjski domovi, servisne hiše,
- b) domovi za stare ljudi,
- c) negovalni domovi,
- d) skupinsko bivanje,
- e) pomoč na domu,
- f) dnevni centri.

a) Stanovanja za stare ljudi

Stanovanje za stare ljudi, stanovanjski dom za stare ljudi, servisna hiša – vse to so izrazi za bivalne možnosti starostnikov glede na različne tipe stanovanjske stavbe in vrsto zazidave. To so lahko stanovanjske enote (enodružinske hiše, vrstne hiše,...) ali posamezna stanovanja v večstanovanjski zgradbi ali pa združena stanovanja v eni sami stavbi. Za vse te bivalne oblike je organizirana servisna pomoč na domu, ki je ocenjena glede na potrebe. Stanovanjski najemniki so upokojenci, ki imajo najemniške pogodbe sklenjene z občinsko upravo. Stanovanja so eno- do trisobna s kuhinjo in kopalnico. V večjih stanovanjskih hišah je tudi skupna jedilnica in razni družabni in namenski prostori. Subvencionirana servisna pomoč na domu je na voljo vsem stanovalcem najemnikom na enak način kot starim ljudem, ki stanujejo v svojih domovih.

b) Domovi za stare ljudi

V domovih za stare ljudi živijo stanovalci večinoma v enoposteljnih sobah s sanitarijami. Sobo, ki je velika od 10 do 15 m² si lahko opremijo s svojim pohištvom. Mesečna oskrbnina je določena relativno glede na pokojnino, kar pomeni, da večja pokojnina zahteva tudi večjo

oskrbnino. Veliko število domov, ki so bili zgrajeni v 60. in 70. letih, ima še vedno zadovoljiv tehnični standard, ne pa stanovanjskega. Higijenske zahteve in vse višja starost stanovalcev narekujejo spremembo sanitarnega prostora in sicer v smislu povečanja, da se omogoči lažja dostopnost in uporabnost za ljudi na invalidskem vozičku.

c) Negovalni domovi

Leta 1992 so skrb za negovalne domove prevzele občine, pred tem pa so bile v pristojnosti regij. Od tega leta narašča obremenitev teh domov, saj se večja število dementnih bolnikov, ki potrebujejo bolnišnično zdravljenje. Negovalni domovi se usmerjajo v še boljšo zdravstveno nego predvsem za tiste starostnike, ki so najbolj šibki. ADEL reforma⁴ pa je preusmerila bolnišnične bolnike, ki so blokirali bolnišnične postelje, v negovalne domove. Nekateri negovalni domovi ali deli teh so se specializirali za zdravstveno nego, drugi za nego trenutnega olajšanja, kratko rehabilitacijo ali nego dementnih. Negovalni domovi morajo biti grajeni tako, da so zagotovljene funkcionalne, ekonomske in kakovostne zahteve z vidika življenjskih potreb pri načrtovanju humanega okolja ob tehničnih napravah, ki omogočajo izboljšave v kakovosti življenja starostnikov.

d) Skupinsko bivanje

Kot alternativna oblika zavodskemu bivanju se je razvilo skupinsko bivanje za starostnike, ki potrebujejo veliko pomoči in nadzora. Skupinsko bivanje nima standardne opredelitve, večinoma pomeni manjši stanovanjski kolektiv za 6-8 oseb, v katerem ima vsaka oseba svojo sobo, delijo pa si skupne prostore. Pomoč in oskrbo jim redno nudi za to usposobljeno osebje. Po takšnem načinu bivanja starostniki vedno bolj povprašujejo, zato je v prihodnosti pričakovati še močnejši razvoj na tem področju.

e) Pomoč na domu

Tudi na Švedskem imajo organizirano pomoč na domu in sicer so zanjo odgovorni občinski socialni servisi. Cena pomoči se nekoliko razlikuje od občine do občine in je odvisna od števila delovnih ur pomoči in vrste pomoči. Pomoč je zagotovljena tudi ob večernih urah ali ponoči in ob sobotah in nedeljah. Večina občin pa nudi tudi pomoč v obliki nočnih obhodov, ki vključujejo tako skrb kot nego. Pomoč na domu je kombinirana še z drugimi oblikami pomoči: dostava hrane, pomoč pri kopanju, čiščenje pločnika pred hišo (listje, sneg). Tudi v dnevnih centrih je na voljo nekaj teh pomoči. Lahko so samostojne enote ali vključene v sklope varovanih stanovanj ali v domove za stare.

⁴ Leta 1992 je bil dodelan zakon, t.i. ADEL reforma, ki je še izboljšal izvajanje socialnega varstva za starostnike in invalide. Lokalnim skupnostim je bila poverjena še večja odgovornost za vse vrste zavodskega varstva, zdravstvene nege in varstva ter enot za dolgotrajno nego.

f) Dnevni centri

Večina občin ima dnevne centre, ki delujejo kot prostori, kjer se srečujejo stari ljudje, prihajajo na kosilo, imajo skupne dejavnosti in včasih tudi delovno terapijo. Te centre vodijo starostniki sami in si tako prilagodijo dejavnosti, ki jim najbolj ustrezajo in jih najbolj potrebujejo.

Vse švedske občine so razvile občinsko prevozno službo, ki dopolnjuje javni potniški prevoz. Namenjena je funkcionalno oviranim ljudem (starejši, invalidi), ki niso zmožni uporabljati sredstva javnega potniškega prevoza. Občinska prevozna služba je velikega pomena, saj omogoča prevoz starostnikov v dnevne centre in domov. Upravičenost do uporabe je preverjena, cena prevoza pa se od občine do občine razlikuje.

7.2. AVSTRIJA

Za področje socialnega varstva v Avstriji je na nivoju države pristojno Ministrstvo za socialne zadeve, socialna skrb za starejše pa je v veliki meri direktno v pristojnosti posamezne dežele⁵, ki za starejše skrbijo v skladu s svojo gospodarsko močjo. V naši sosednji državi organizirano raziskujejo potrebe svojih prebivalcev tako po vrsti kot po količini pomoči. Za pomoč starejšim imajo organizirane različne službe, in sicer (Aupič et al., 2001, str. 53-71):

- varstvo starejših v instituciji,
- mobilno pomoč starejšim na domovih,
- dostavo hrane,
- začasno namestitev v instituciji,
- stanovanja za starejše,
- sosedsko pomoč,
- dnevne centre.

a) Domovi za starejše

Ustanovitelj doma za starejše je občina ali več občin, ki tudi zgradijo dom in ga vzdržujejo. Občina imenuje vodjo doma, vodjo zdravstveno - negovalne službe in vodjo prehrane. Tudi zaposlovanje ostalih delavcev izvede občina. Ustanovitelj doma je lahko tudi civilna služba, lahko pa ga ustanovi tudi zasebnik. Razvoj na tem področju gre v smer, da občina dom zgradi, nato pa ga da v upravljanje zainteresiranim društvom ali zasebniku. Pravi »privatni domovi« od občine ne dobijo nobenih subvencij in so zato dražji. Za te domove je značilen visok standard, namenjeni pa so starostnikom, ki si višji standard želijo in so ga pripravljene tudi plačati. V domovih so predpisane standardne storitve in so tudi predmet pogodbe. Predpiše jih dežela in domovi jih morajo zagotavljati. Vse storitve, ki so nad predpisanimi države ne zanimajo in so stvar posameznega starostnika, ki storitve tudi plača. Sicer pa je nivo storitev v

⁵ Republika Avstrija je sestavljena iz devetih zveznih dežel.

Avstriji na visoki ravni. Cilj, ki ga izpostavljajo je individualen pristop in organizacija pomoči glede na potrebe posameznika. Standard je visok, saj večina starostnikov biva v enoposteljnih sobah. Lokalna skupnost prispeva za pokrivanje stroškov domov določena sredstva (npr. plača kurjavo), tako da ta del stroškov ne bremeni cene oskrbe. Prav tako je določeno, da vsak stanovalec prispeva za oskrbnino v domu maksimalno 80% svoje pokojnine. V kolikor nima dovolj sredstev, razliko pokrije občina, če pa ima višjo pokojnino, pa mu le-ta ostane.

b) Dnevni centri

Dnevni centri delujejo največkrat v okviru doma za starejše in so lahko javni ali zasebni. Ugotavljajo pa, da ni velikih potreb po dnevni centrih, kar je tudi razlog, da je le-teh v Avstriji razmeroma malo.

Ustanove za starejše so manjše od tistih, ki jih imamo pri nas, poleg tega pa ima vsak stanovalec večjo individualnost, kot jo imajo v Sloveniji. Zgradbe so locirane v okolju, kjer so starostniki živeli tudi pred prihodom v dom in se zato ne počutijo tako odtujeni in zapuščeno.

Tako kot pri nas gre tudi v Avstriji smer razvoja domov v večjo samostojnost ustanov. To pa je dolgotrajen postopek in tako kot v Sloveniji v veliki meri odvisen od politike.

7.3. NEMČIJA

a) Varovana stanovanja

Varovana stanovanja so razmeroma nova oblika bivanja starostnikov. V Nemčiji so se v približno 60 odstotkov prvič pojavila leta 1995, kar se časovno ujema z uvedbo zavarovanja za nego. Lastništvo varovanih stanovanj je različno. Večina varovanih stanovanj pripada nosilcem storitev, lahko pa so lastniki tudi stanovalci in zasebni naložbeniki. Velikost ustanov je zelo različna, večina hiš pa ima manj kot 100 stanovanj, ki so eno ali dvosobna. Povprečna kvadratura varovanega stanovanja se giblje okoli 40 m². Varovana stanovanja je običajno možno najeti ali kupiti, v nekaterih primerih pa je možen le najem ali le nakup. Za vsa varovana stanovanja pa je značilno, da so izrazito draga in so namenjena le določenemu socialnemu sloju ljudi (Miladinovič, 2000, str. 38-43).

b) Hišne skupnosti

Hišna skupnost obsega socialno skupino, ki živi v skupnem gospodinjstvu in šteje do osem starejših oseb, ki so potrebni nege. Vsak izmed stanovalcev ima svojo sobo ali majhen apartma s predsobo in lastno kopalnico. To jim omogoča umik v zasebnost. Zasebni prostori so razporejeni okoli bivalne kuhinje, ki je prirejena za osemčlansko gospodinjstvo ali okoli prostornega dnevnega prostora. Tu se odvija vsakodnevno življenje hišne skupnosti, ki ga

vsak starostnik sooblikuje. V nekaterih primerih imajo hišne skupnosti na voljo še zavarovano zunanje območje v obliki terase, vrta ali dvorišča. Vsak dan je v skupnosti prisotna oseba, ki opravlja vlogo gospodinje, pere perilo, pomaga pri oblačenju, itd. To vlogo bi v okviru domače nege opravljali svojci. Negovalno osebje prihaja v skupnost po potrebi in opravlja ambulantno oskrbo. Hišna skupnost predstavlja stanovanjsko ponudbo, ki se navezuje na življenje v občini in nudi individualno nego, ki je nevsiljivo vodena. Skupnost je avtonomna, saj se gospodinjsko v veliki meri oskrbuje sama. Lahko se povezuje z drugimi skupnostmi, prostorsko ali organizacijsko. Bistvo hišnih skupnosti je, da je v ospredju avtonomija starostnika in čim večje ohranjanje njegovih sposobnosti za osebne stvari (Winter, 2002, str. 5-28).

c) Domovi za starejše

O domovih za starejše je bilo do sedaj že veliko povedanega, zato se bom osredotočila predvsem na posebnost, ki je prisotna v Nemčiji. Z letom 2002 je v Nemčiji začel veljati Zakon o zagotavljanju kakovosti storitev nege za vse ustanove, ki izvajajo takšne storitve.

Zaradi visokih cen storitev v domovih so se pojavljale kritike, da uporabniki za plačilo niso deležni ustrezne kakovosti. In to je bil razlog, da je država pripravila in sprejela zakon, ki naj bi urejal tako organizacijo, da bi se oblikovala notranja kontrola kakovosti storitev. Nosilci ustanov morajo natančno opisati vse storitve socialne oskrbe in zdravstvene nege, za katere dobijo sredstva od zavarovalnice. Na ta način skušajo povečati konkurenco med ustanovami in izvajati različne nivoje kakovosti. Ker po mnenju zakonodajalca kakovostno vodenje v ustanovah ni dovolj dobro razvito, naj bi oblikovali management kakovosti (QM). Za uvajanje QM je potreben čas in denar, vendar pa je to dolgoročna naložba, saj bo zanimanje za kakovostne storitve vedno večje. Na podlagi razvijanja QM pa se sčasoma lahko pridobi certifikat ISO standardov ali naslov TQM (Miladinovič, 2002, str. 29-36).

8. STANOVANJSKE POTREBE STAROSTNIKOV V SLOVENIJI DANES IN V PRIHODNOSTI

Nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja je pri Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije naročil izdelavo raziskave o sedanjih in bodočih stanovanjskih potrebah za upokojence in starejše ljudi. Narejena raziskava predstavlja analizo stanja glede konkretnih potreb in povpraševanja po stanovanjih, ocenjevanje obstoječe ponudbe, ugotavljanje potreb in želja starostnikov po različnih oblikah bivanja in po raznih tipih stanovanj ter ugotavljanje potreb po izboljšanju pogojev bivanja. Rezultati te raziskave so namenjeni pripravi programa naložb v nepremičnine za prihodnja obdobja, ki naj bi vključeval naložbe v dograditev in prenovo obstoječih stanovanj in stanovanjskih hiš ter naložbe v novogradnje, še zlasti v gradnjo varovanih stanovanj in t.i. stanovanjskih domov za starejše (Sendi et al., 2002, str. 49-129).

Anketiranje je potekalo na dveh ravneh, in sicer s telefonsko in pisemsko anketo. Pri telefonski anketi je postopek za izbor ciljnih oseb potekal v dveh fazah. V prvi fazi so bile iz seznama vseh telefonskih naročnikov izbrane fizične osebe, nato pa so bile iz tega seznama izbrane kvote številke po regijah. V drugi fazi izbora pa je bila naključno določena ciljna oseba, starejša od 50 let. V primeru, da ciljna oseba v času anketiranja ni bila dostopna, je bila številka gospodinjstva klicana v naslednjih dneh, v času trajanja ankete (do osemkrat). Anketa je potekala v dopoldanskem, popoldanskem in večernem času, realiziranih pa je bilo 1262 telefonskih intervjujev. Pri pisemski anketi je bilo izbranih 2820 naslovov najemnikov, ki prebivajo v stanovanjih nepremičninskega sklada. Anketni vprašalnik je bil poslan s povratno kuverto, poslane vprašalnike pa je vrnilo 1097 najemnikov. Obe anketi sta bili izvedeni v letu 2002.

V vzorec telefonske ankete so bili zajeti ljudje, starejši od 50 let, pri čemer je bilo 39 odstotkov anketirancev starih med 50 in 60 let, 35 odstotkov med 60 in 70 let ter 26 odstotkov starejših od 70 let. Dve tretjini anketirancev so predstavljale ženske, kar odraža razmere v populaciji, saj je med starejšimi večji delež žensk. Slaba tretjina razpolaga z mesečnim dohodkom do 100.000 SIT, dobrih 46 odstotkov pa z dohodkom med 100.000 in 200.000 SIT. Tu gre za dohodek celotnega gospodinjstva, pri čemer je skoraj tri četrtine anketirancev živelo v gospodinjstvu z dvema ali več osebami. Delež najemnikov med anketiranimi je bil zelo nizek (le 4 odstotke), večinski tip bivanja predstavlja hiša (63 odstotkov) ter lastno stanovanje (30 odstotkov). V nadaljevanju bom predstavila le najpomembnejše ugotovitve.

Anketiranci so z obstoječimi bivalnimi pogoji zelo zadovoljni, zato jih o selitvi razmišlja le 18 odstotkov. Najpogostejši razlogi za selitev pa so neprimerno stanovanje, razporeditev prostorov in velikost stanovanja ter zanemarjena okolica, hrup in slab zrak. Zanimivo je, da bi bila le dobra desetina anketirancev, ki so razmišljali o selitvi, pripravljena živeti v stanovanjih za starejše, kot so varovana stanovanja in domovi za starejše. Večji delež takih, ki razmišljajo o selitvi, je med mlajšimi starostniki kot med starejšimi starostniki. Večjo pripravljenost za selitev je opaziti tudi med mestnim prebivalstvom in morda nekoliko bolj izobraženimi.

40 odstotkov tistih, ki bi se preselili, bi se lahko preselili v roku do 5 let, pri čemer pa jih večina novega stanovanja še nima na voljo, do njega pa namerava priti predvsem z nakupom na trgu. Skoraj polovica ima že zagotovljena sredstva za nakup, tisti, ki pa jih še nimajo, pa nameravajo do sredstev priti predvsem s prodajo obstoječega lastnega stanovanja.

Skoraj polovica bi svoje prihranke namenila za izboljšanje sedanjega stanovanja, ena tretjina bi celo najela ugodno adaptacijsko posojilo, če bi obstajalo. Adaptacijsko posojilo so v večji meri pripravljene najeti starostniki z višjim dohodkom, kar kaže na strah pred zadolževanjem v primerih, ko posameznik ni gotov, da bo dolg lahko tudi odplačal. Ugodno posojilo so bolj pripravljene najeti tisti z višjo izobrazbo, kot tisti z nižjo izobrazbo, kar je povsem razumljivo, saj bolj izobraženi običajno razpolagajo z višjim dohodkom. Svoje prihranke za izboljšanje obstoječega stanovanja so bolj pripravljene nameniti lastniki kot najemniki, kar tudi ni presenetljivo, glede na to, da stanovanje ni njihovo.

Strnjene ugotovitve telefonske ankete so sledeče:

- velika večina anketirancev meni, da njihovo stanovanje ustreza potrebam starejših;
- ljudje ne želijo prilagajati stanovanja potrebam starejših, ampak želijo stanovati v običajnih, udobnih stanovanjih;
- le majhen delež jih želi oditi v stanovanje, prilagojeno starejšim;
- v svoji bližini si ne želijo imeti ljudi iste starosti, ampak ljudi različnih generacij, sorodnike in prijatelje;
- najbolj zaželeno storitve v bivanjskem okolju so: rekreacija, druženje, zdravstvena oskrba (s starostjo potrebe po vseh storitvah upadajo);
- tretjina vprašanih meni, da je v njihovi okolici veliko starostnikov, ki upravičujejo potrebo po graditvi stanovanj za starejše v njihovi bližini;
- tretjina anketiranih ne pozna dovolj možnosti za različne oblike bivanja starejših.

Na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije so poleg telefonske ankete izvedli tudi pisemsko anketo, katere ciljna skupina so bili najemniki stanovanj Nepremičninskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Tudi v pisemsko anketo so bili vključeni starejši od 50 let, pri čemer je bilo 22 odstotkov anketirancev starih med 50 in 60 let, 31 odstotkov med 60 in 70 let ter 46 odstotkov starejših od 70 let. Več kot polovica anketiranih je imela le osnovnošolsko izobrazbo, petina končano poklicno šolo, petina končano srednjo šolo ter 5 odstotkov končano višjo ali visoko šolo. To kaže na precej nižji delež izobraženih, kot v primeru telefonske ankete. Glede na dohodek se skoraj tri četrtine respondentov uvršča v spodnja dva dohodkovna razreda (do 100.000 SIT) in tudi v tem primeru gre za dohodek celotnega gospodinjstva. Kot sem že omenila je bila pisemska anketa narejena med najemniki, tako da v vzorcu ni lastnikov stanovanj ali hiš. Med temi najemniki jih 81 odstotkov živi v najemniškem stanovanju v zgradbi z več kot 6 stanovanji, 6 odstotkov v zgradbi z manj kot 6 stanovanji ter 8 odstotkov v varovanem stanovanju za starejše.

Četrtnina anketirancev je že razmišljala o selitvi, glavna razloga za to pa sta bila neprimerno stanovanje in težek dostop do stanovanja. Kot najbolj primeren tip stanovanja tretjina meni, da bi bilo to najemniško stanovanje za starostnike, malo manj kot tretjina pa drugo najemniško stanovanje. Le 12 odstotkov bi se odločilo za posebno, varovano stanovanje za starejše in le 8 odstotkov za dom starejših občanov. Za bivanje v varovanem stanovanju so se odločili tudi skoraj vsi anketirani, ki že zdaj bivajo v takšnem stanovanju. Opazen pa je tudi trend, da se starejši respondenti pogosteje odločajo za varovana stanovanja kot pa mlajši. Velika večina tistih, ki je razmišljala o selitvi, stanovanja še nima na razpolago. Do novega stanovanja pa večina namerava priti z najemom preko Nepremičninskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja, s pomočjo društva upokojencev, skoraj tretjina pa jih ne ve, kako bodo prišli do njega. Majhen delež anketiranih pa do stanovanja namerava priti prek občinskega stanovanjskega sklada, nekateri pa tudi z nakupom na trgu.

Strnjene ugotovitve pisemske ankete so sledeče:

- pisemski anketiranci so nižje izobraženi od telefonskih anketirancev in imajo posledično tudi nižji dohodek;
- anketiranci so izrazili visoko zadovoljstvo z vsemi stanovanjskimi dejavniki, najbolj pa z bližino javnih servisov, zdravstvene oskrbe ter dostopom do objekta;
- kot glavna razloga za selitev so navedli neprimerno stanovanje in težek dostop do stanovanja;
- anketiranci, ki bi se selili, si želijo večje stanovanje od obstoječega;
- večina tistih, ki se ne bi selili, meni, da njihovo stanovanje ustreza potrebam starejših;
- največji delež anketirancev je za družbo, ki bi jo želeli imeti v bližini svojega bivališča, navedla sorodnike;
- najbolj želeni storitvi v okviru stanovanjske enote pa sta zdravstvena oskrba in druženje;
- kar polovica anketirancev meni, da je v njihovi okolici veliko starejših ljudi, ki upravičujejo potrebo po graditvi novih stanovanj za starostnike v njihovi bližini;
- polovica bi želela več informacij o različnih oblikah bivanja za starejše.

Zanimivo je, da večina anketirancev, tako telefonskih kot pisemskih, meni, da njihovo obstoječe stanovanje ustreza tudi potrebam starejših. Prevladujoče prepričanje pa po mojem mnenju ne odraža dejanskih razmer. Visoko stopnjo zadovoljstva verjetno lahko pripišemo dejstvu, da so starostniki skromnejši in manj zahtevni. Poleg tega se nad razmerami v obstoječem stanovanju verjetno ne upajo pritoževati, ker nočejo zapustiti okolja, ki so ga vajeni in se preseliti v neko, za njih prilagojeno stanovanje.

V primeru preselitve si starostniki želijo bivanja v takšnem tipu stanovanja, kot bivajo že sedaj. Tako si tisti, ki živijo v mesto, želijo drugo lastno stanovanje, tisti, ki pa živijo na podeželju, pa drugo lastno hišo. Razlika je le v velikosti bivalnega prostora, saj prevladujejo želje po manjših stanovanjih. To pa je tudi razumljivo glede na velikost gospodinjstva, ki se giba med eno- oziroma dvočlanskim. Delež anketiranih, ki bi se preselili v varovano

stanovanje je zelo nizek. Takšen rezultat lahko pripišemo dejstvu, da se varovana stanovanja pri nas šele uveljavljajo in so med prebivalci še relativno nepoznana. Zaradi tega bi bilo potrebno izboljšati sisteme informiranja o različnih možnostih bivanja starejših. Za oblikovanje bodočih programov stanovanjske oskrbe starostnikov velja poudariti, da je dom starejših občanov, ki je bil v Sloveniji do nedavnega najpogostejša in prva oblika starostnega varstva, kot najbolj zaželeno obliko bivanja navedlo le 7 odstotkov anketirancev.

Tudi ta anketa je pokazala na dejstvo, da starostniki želijo ostati v istem okolju, da si želijo družbe različnih generacij in da si čim dalj želijo obdržati neodvisnost in samostojnost. Institucionalna oskrba, ki je z vidika stroškov tudi najdražja, je zelena in potrebna le za manjši del vprašanih. Programi stanovanjske oskrbe starostnikov bi se zato morali usmeriti predvsem v prilagoditev obstoječih stanovanj za potrebe bivanja starejših.

9. SKLEP

Čez manj kot tri desetletja bo na svetu več kot ena tretjina prebivalstva starega. Na eksplozijo starega prebivalstva se morajo pripraviti prav vse države. Eno izmed področij, ki potrebuje prilagoditve in spremembe je tudi stanovanjska oskrba. Razvite države, ki se že danes srečujejo s tovrstno problematiko se na še večji delež starostnikov intenzivno pripravljajo. Tudi v Sloveniji se namenja vedno več pozornosti temu področju in opaziti je že pozitivne obrate v tej smeri.

Smerokaza te tematike sta Program razvoja varstva starejših oseb do leta 2005, ki ga je sprejela vlada Republike Slovenije in Program socialnega varstva do leta 2005, ki ga je sprejel Državni zbor RS. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve bo z obema programoma skušalo zagotoviti različne pomoči starejšim. Zagotavljale se bodo storitve, ki so namenjene izvajanju v bivalnem okolju, vzpostavila se bo institucionalna mreža storitev za starejše in organizirali se bodo dodatni in dopolnilni programi namenjeni starejšim.

Starostnikom so na področju stanovanjske oskrbe omogočene različne oblike bivanja. Poleg bivanja v domovih za starejše, ki so bili v preteklosti tudi edina zavodska oblika, so se v okviru institucionalne mreže storitev za starejše razvila vedno bolj znana varovana stanovanja. Gre za stanovanja, ki so v vseh pogledih prilagojena starostnikom, poleg tega pa je v njih zagotovljena socialna in zdravstvena oskrba. Pogoji bivanja v takšnih stanovanjih so idealni, vendar pa so za veliko večino starejše populacije predraga. Gre namreč za nadstandardna stanovanja in temu primerno so oblikovane tudi cene najema oziroma nakupa. Zanimive so tudi stanovanjske zadruga, ki so se začele uveljavljati kot alternativa zavodski ali domski instituciji. Za starostnike je to še prijetnejši način preživljanja starosti, saj živijo v hiši s svojimi generacijskimi prijatelji. Ko pa le-ti ne morejo več skrbeti zase, se zadruga zlahka spremeni v oskrbniško družino.

Tudi v Sloveniji velja prepričanje, da je potrebno starega človeka čim dalj zadržati v njegovem bivalnem okolju. Včasih je to težko izvedljivo, zato se poskuša vzpostaviti takšno mrežo bivalnih storitev za starejše, ki bo starostnikom omogočala čim boljše preživljanje starosti. Kot v preteklosti, so še danes najbolj poznani domovi za ostarele, vendar pa se tudi na tem področju pojavljajo spremembe. Razvoj domov gre v smeri odpiranja zasebnih domov za starostnike z državno koncesijo. Slovenska socialna politika teži k privatnim domovom, in sicer tako, da lastniki domove zgradijo z lastnim kapitalom, nato pa od države pridobijo koncesijo ali delovno dovoljenje. Na ta način se prepreči okoriščanje lastnikov na račun starejših in realiziranje visokih dobičkov. Trend širjenja bivalne mreže za starostnike gre v zadnjih letih v smeri razvoja varovanih stanovanj. Ta so vsekakor bolj prijazna kot domovi, vendar pa so za veliko večino starejših predraga. Varovana stanovanja omogočajo večjo avtonomnost in samostojnost, poudariti pa je potrebno, da varovana stanovanja za razliko od domov za starejše niso primerna za starostnike, ki potrebujejo polno zdravstveno nego. Za starostnike, ki so še sposobni živeti samostojno, je omogočeno varovanje na daljavo. Ta način varovanja omogoča takojšnje organiziranje pomoči v primeru, da je starostnik v stiski. Večino tovrstnih storitev je v Sloveniji potrebno plačati, le nekatere plačuje občina.

Poleg rešenega stanovanjskega vprašanja je za starostnike velikega pomena tudi kakovostno preživljanje prostega časa. V ta namen so se oblikovali različni dodatni in dopolnilni programi, ki preprečujejo socialno izključenost starostnikov. Oblikovale so se tudi številne medgeneracijske skupine, ki delujejo v okviru domov ali pa v domačem okolju. Sredstva za izvajanje takšnih programov se zagotavljajo iz republiškega proračuna, proračunov občin in drugih nejavnih virov. V veliki meri pa temeljijo na prostovoljnem delu.

Kakovostno preživljanje starosti je v tesni povezavi s finančno sposobnostjo posameznika. Starostniki so vzdrževana populacija, zato si le redki lahko privoščijo nakup starosti prilagojenega stanovanja. Velika večina jih še danes starost preživlja doma in je v breme mlajšim generacijam, ki zaradi napornega vsakdanjika težko skrbijo za njih. Zato je potrebno začeti že zgodaj razmišljati o tem, kako bomo preživljali svojo starost, da ne bomo na stara leta v breme svojim najbližjim.

LITERATURA

1. Aupič Cvetka, Bertalanič Vijola, Malgaj Irena: Skrb za starejše v avstrijski deželi Salzburg. Strokovno-pravni informator, Logatec, 9(2001), 7/8, str. 53-71.
2. Cijan Rafael, Cijan Vladimir: Zdravstveni, socialni in pravni vidiki starostnikov. Maribor : Visoka zdravstvena šola, 2003. 229 str.
3. Gašparović Marta: Spremembe v razvoju domov za starejše po letu 1990. Magistrsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2003. 91 str.
4. Hojnik Ida: Staranje in razvojne spremembe v industrijskih družbah. Zdravstveno varstvo. Ljubljana, 1988, 3/5, str. 83-87.
5. Kraigher Tomaž: Projekcije prebivalstva Slovenije 1996-2070. Delovni zvezek. Ljubljana : Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 1998. 46 str.
6. Malačič Janez: Demografija – teorija, analiza, metode in modeli. Peta izdaja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 378 str.
7. Malačič Janez: Staranje prebivalstva. Zdravstveno varstvo, Ljubljana, 27(1988), 3/5, str. 75-82.
8. Mandič Srna: Stanovanjska politika: cilji, instrumenti in meje. IB revija, Ljubljana, 1995, 4/5, str. 58-62.
9. Medara Kasima: Mreža socialne oskrbe na domu uporabnika v občinah Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki. Ljubljana : Visoka šola za socialno delo, 2002. 125 str.
10. Medvedšek Blaž: Staranje prebivalstva in prehod iz zaposlenosti v upokojitev. Diplomski naloga. Ljubljana : Ekonomska fakulteta. 2002, 42 str.
11. Miladinovič Marija: Varovana stanovanja. Strokovno-pravni informator, Logatec, 8(2000), 11, str. 38-43.
12. Miladinovič Marija: Zagotavljanje kakovosti v nemških domovih za starejše ljudi. Strokovno-pravni informator, Logatec, 10(2002), 4, str. 29-36.
13. Preston H. Samuel, Heuveline Patrick, Guillot Michael: Demography: Measuring and Modeling Population Processes. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2001. 291 str.

14. Ramovš Jože: Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana : Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2003. 582 str.
15. Sendi Richard et al.: Stanovanjske potrebe upokojencev in drugih starejših oseb. Ljubljana : Urbanistični inštitut Republike Slovenije, 2002. 132 str.
16. Stropnik Nada: Socialna varnost v Sloveniji v prihodnje. IB revija, Ljubljana, 34(2000), 1, str. 84-90.
17. Skupnost socialnih zavodov Slovenije. Strateški razvojni program organizirane skrbi za starejše. Ljubljana, 1999.
18. Vovk Marija: Slovenski domovi za stare ljudi. Ljubljana : Urbanistični inštitut SR Slovenije, 1980. 280 str.
19. Vovk Marija: Skrb za stare ljudi na Švedskem. Ljubljana : Gerontološko društvo Slovenije, 1995, str. 29 str.
20. Winter Hans Peter: Hišne skupnosti – 4. generacija negovalnih domov. Strokovno-pravni informator, Logatec, 10(2002), 4, str. 5-28.

VIRI

1. Afera Črni les še buri duhove. [URL: <http://www.rtv slo.si/>], 25.3.2004.
2. Pomoč na domu. [URL <http://www.zod-lj.si/pnd.htm>], 25.1.2005.
3. Pravilnik o standardih in normativih socialno varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 52/95).
4. Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o standardih in normativih socialno varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 19/99).
5. Skupnost socialnih zavodov Slovenije. Strateški razvojni program organizirane skrbi za starejše. Ljubljana, 1999.
6. Socialna mreža medgeneracijskih programov za kakovostno starost. [URL: <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/medgeneracije.html>], 4.2.2005.
7. Socialna oskrba na domu. [URL http://www.csd-radovljica.si/socialna_oskrba_na_domu.php], 25.1.2005.
8. Specifika potreb in oskrbe starih ljudi s stališča socialnega dela. [URL: <http://vestnik.szd.si/st4-10/st4-10-721-730.html>], 25.8.2004.
9. Varovana stanovanja. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2001.
10. Varovanje na daljavo. [URL: <http://www.zod-lj.si/>], 25.1.2005.
11. Veliki slovar tujk. Ljubljana : Cankarjeva založba, 2002, str. 1303.
12. Zveza medgeneracijskih društev za kakovostno starost Slovenije. [URL: <http://www.zveza-medgendrustev.org/>], 4.2.2005.